

CIGÁNYFŰRŐ

KISEBBSÉGSZELLEMI MŰVÉSZETI ÉS KÖZÉRTETI FOLYÓIRAT

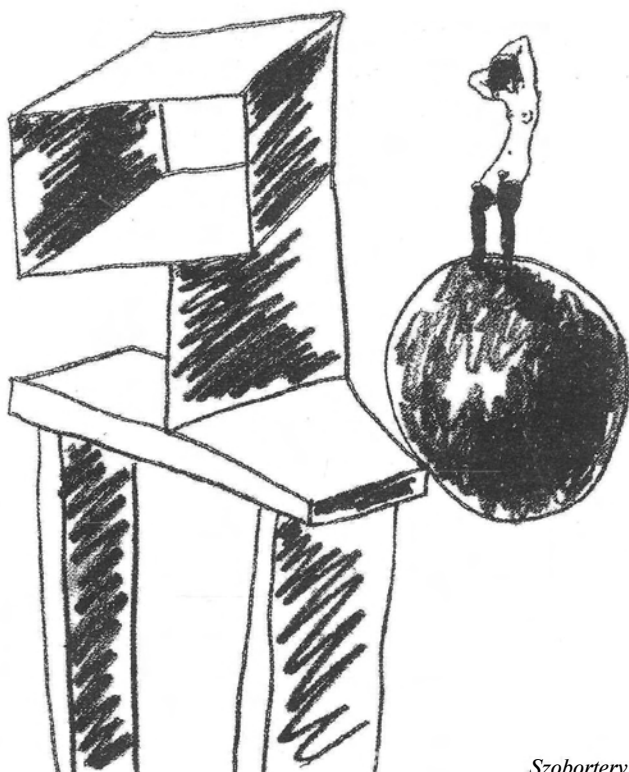
Pilinszky János

KÖNYÖRGÉS A CSALÓKÉRT

Mély részvétet érzek a hamiskártyások iránt, azokkal szemben, akik sose tudnak szembesülni önmagukkal és tetteikkel. Mivel hozzájuk mérten akár egy gyilkos is, aki fölmérte és megszenvedte tettét: bárány és győztes áldozat...

...Ahogy öregszem, élesedik a szemem. Nem csoda, hogy keveset olvasok. A bűnt, a csalást megértem. De a csalást a szavakban? Ott, azon a szinten, ahol minden bűnös valamiképpen megfürödhet, megfürödhetne a szókimondás kései, de sose későforrásvizében...? Aki ugyanis a szavakban csal, nem az életét sikkasztja, sinkófálja el, hanem a vallomás lehetőségét, azt a pillanatot, amiben még a vesztőhely is kisimulhat, mint egy szeretett arc, amikor megbékélt álomba hajol.

Élet és Irodalom, 1981. június 6.

Szoborterv

SZERZŐINK:

Antal István
Balogh Attila
elek is
Endródi Szabó Ernő
Eörsi István
Györgydeák György
Ladik Katalin
Medve András
Molnár Béla
Mózes Attila
Neményi Zsolt
Judith Okely
St.Auby Tamás
Tamás Amaryllis
Tandori Dezső

SZEMELVÉNYEK:

...Közép-Európában krumplin és szalonnán nevelkedett férfinak és nőnek a szex kötelesség és kötelezettség, és nem fenyegeti őket semmi sem úgy, mint a magtalanság és az impotencia. A szexben mind a kettő helyt áll, önmagát őrzi, abba kapaszkodik.

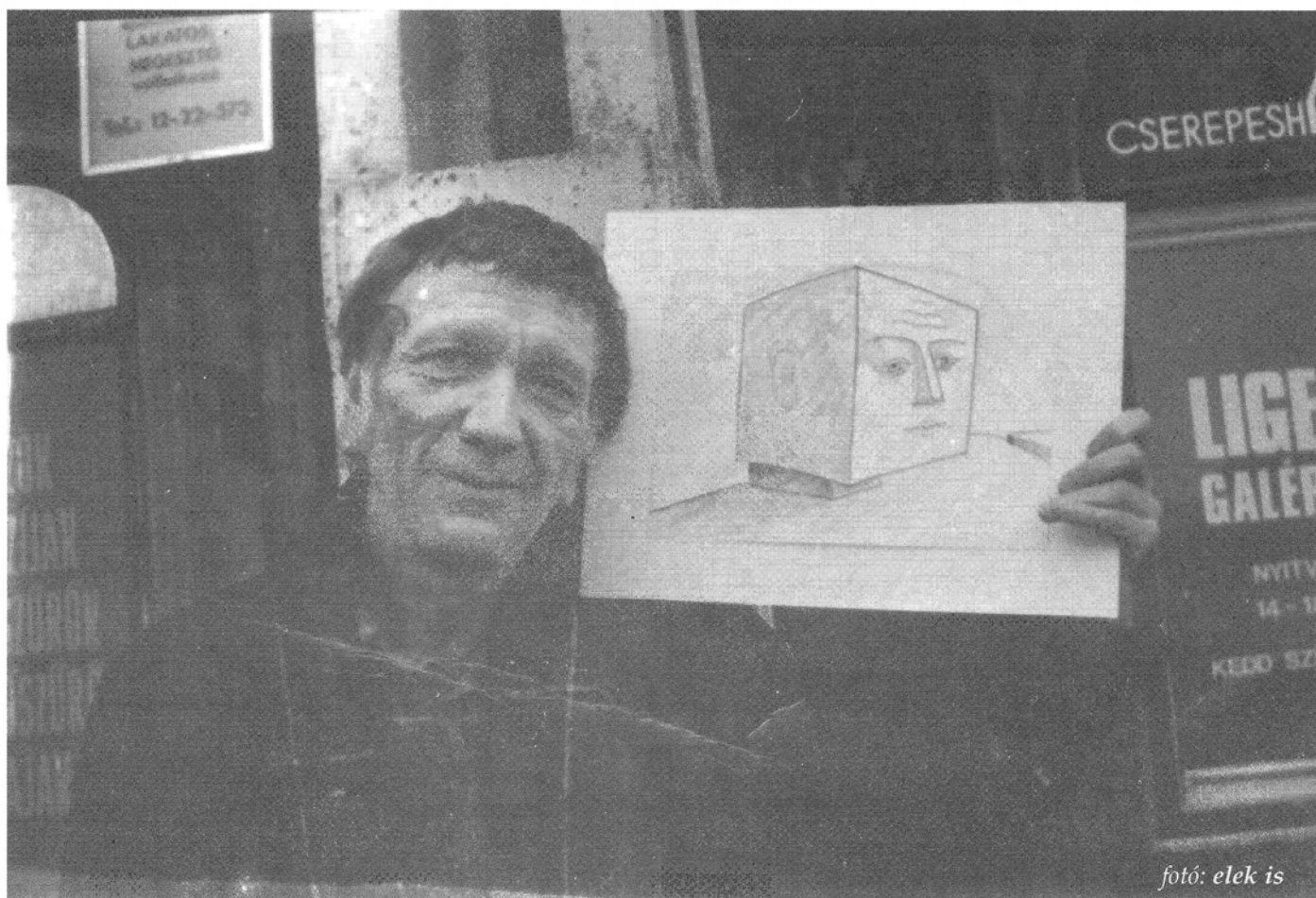
... A matrózok megerőszakolják a nőtényt, Darwin csóválja a fejét - A kapitány megmagyarázza: - „Don Carlos, ezeknek a szegény ördögöknek mégiscsak jobb ez, mint a kecske”...

...Nem tudom, hogy akik ilyenek, vonzódnak-e a verejtékező, nyári ruhás nőkhöz. Nem is érdekel. A világ olyan, amilyen. Az én belvilágom e látottam képtől kezdve nem olyan világ lett, mint azelőtt volt. Ezt a portrét szívesen be-csempészném katolikus hittankönyvekbe.

elek is

A JÓISTEN PORTRÉJA

– Medve András 1995-ben alkotott képéről, ajánlva hozzá még a *Mulatság, Na ne mondd!, Mindenki jó* című képeit, melyeken szintén látható a Jóisten –

fotó: elek is

Velem, hála a Jóistennek, gyakran történik valami. Nemrég egy éjjel arra riadtam, hogy tűzropogást hallok, ég a ház. De csak a hanglemez égett. A lejárt lemez patogott, mint az égő rózse, az égő nádtető.

A múltkor meg három édes konyhalánnyal iszogattam, udvarolgattam nekik. Az elsőnek vegetáriánus-konyha szaga volt, a másodiknak McDonald's szaga. A harmadiknak pedig? – úgyse találjátok ki soha, de ő lett az én barna babám.

Mikor pedig a Liget Galériában megláttam a Jóisten nevét a portré alá írva, felvihogtam, nevetgéltem, majd megpukkadtam, úgy röhögtem, még a könnyeim is kicsordultak. Ez a fajta nevetés nincs benne Bergson „A nevetés” című bölcséleti művében, sajnos. A neve: megkönnyebbitő nevetés. Nemcsak azért, mert ez a portré jól befutott a lovaglász esztétikájának, vagyis katolikus vallásom Isten ábrázolásának. Nem is csak azért, mert a sörösüveg úszni tanul, a folyó fecsegné tanul. Mikor jól kikacarásztam magamat, minden olyasmi lett,

mint ahogy az őszet szeretem, szeptembert, október elejét, a sűrűt, az édeset, az ittasat, az ájultat és zümmögőt.

Az van ugyanis, hogy én egy művelt pápista vazadaiban – vagyis szinte azonnal – voltak képromboló keresztények, akik még le is ölték a képtartókat és viszont. Tudom azt is, hogy a reformátusok, luteránusok és a többi reformált vallásúak is nagyon rühellik a vallásos képeket. Volt türelmem arra, hogy felnövekedésem alatt megértsem a saját szentképekhez való viszonyomat. Felnőtt fejjel gyakran emlékszem vissza gyerekkori érzéseimre, amikor nyomasztottak hittankönyvem ördögábrázolásai, a nyálaskodó szentképek, viszolyogtam templomom „külcshínétől”, a jelmezektől, modoroktól. Természetesen-e?, a viszolyog, nyomasztó szavakat gyerekkoromban nem ismertem, így hát nem tudtam szüleimmel megbeszélni se ezeket az érzéseket. Felnőtt fejjel aztán kérdezősködtem, és rájöttem, hogy sokan, mi pápisták, és főleg a férfiak, ugyanúgy „jártak”, mint én.

Ettől, persze, nem tértem ki a hitemből. Tudjuk, hogy a művészettörténet nem élhet meg a vallástörténet tanulmányozása nélkül. A vallástörténetbe beletartozik az is, hogy más dolog turistaként templomba járni, azt szépek tartani, megvenni és elküldeni a főoltárról „szóló” képeslapot, albumokat vásárolni, netán ötöstre vizsgázni a látottakból. A művészettörténethez pedig hozzátartozik az is, hogy más dolog pénzért, főállásban Matisse-képekről írni, majd az írásokból vizsgáztatni, és teljesen más együtt élni – mondjuk – tizenöt Matisse-képpel. Valószínű, hogy nincs olyan, nem létezik olyan művészettörténész, aki egy lakásban élt volna legalább egy évig tizenöt Matisse-képpel. Ez annyit is jelent, hogy nem ismeri azokat az érzéseit, hiszen nem is voltak neki. A művészettörténész és egyéb műkritikus majdnem annyira nincstelenje (proletárja) a nézésnek, mint a turista-tárlatlátogató.

Egy szobában lehet-e vajon élni évekig Munch *Sikoly*-képváltozataival? Vagy a *Guernicával*? Azoktól kéne megkérdezni, akik mint tulajdonosok, próbálták. Nekem mindenesetre nagy lelki felszabadultságot jelentett, mikor a sok Kaporszakállú Úristen és háromszög-alakú Úristen után – amiktől mindig is viszolyogtam – megláttam Medve András Jóistenét. Nagy örömet szerzett nekem, pápistának, és örökre betettem Képzületbeli Múzeumomba.

Tudom, persze, hogy sokan hasonlítanak arra a Sztravinszkijra, aki öreg korában azt mondta, hogy a jazz mechanizált onánia. Vagy arra a *Rilkére* hasonlítanak, aki, mikor *Rodin* titkára volt, ezt írta naplójába: „Cézanne úgy festette le saját magát, mintha egy kutyát ábrázolna.” Nem tudom, hogy akik ilyenek, vonzódnak-e a verejtékező, nyári ruhás nőkhöz. Nem is érdekel. A világ olyan, amilyen. Az én belvilágom e *látottam* képtől kezdve nem olyan világ lett, mint amilyen azelőtt volt. Ezt a portrét szívesen becsempészném a katolikus hit-tankönyvekbe. Ez olyan lenne, mintha egy falu összes parasztjának szobájába becsempésznék egy-egy hintaszéket. Merthát van mosógépe, elektromos habverője, autója, videója és egyéb kényelmi eszközei.

Azóta, hogy láttam Medve Andrásnak ezt a portróját, sokkal kényelmesebben tudok érezni, viselkedni és beszélni szeretett képbuzi vallásom engem-nyomasztó képi világáról. Kényeztetni képi világot, na!

Nem tudom, hogy idevaló-e, de azért összehozhatna valaki olyan pénzzel, aki-amely kifizetné ezt a kétháromszáz hintaszéket, amit belopnánk egy falu parasztjaihoz, és a rejtett kamerákat, amellyel megörökítenénk elképedésüket. Kevesebb pénzért pedig tarthatnék nekik hintaszékfonó tanfolyamokat.

„Külzet, szín, forma, hangütés” (Márai)

A *Multság* nevű kép. A behunytszemű, nem-kaporszakállú Jóistenen vannak napozó, táncoló, kézenálló... figura és -szerű formák. Hangulatos, finom kép. És mivel a művészet évezredeinek átéléséhez úgyis nélkülözhetetlen a vallástörténet, és még a négermaszkokhoz és az ausztráliai bennszülöttek sziklarajzaihoz is, hadd meséljem el, hogy a század elején még szokás volt Magyarországon, hogy a katolikus fiatalság a vasárnapi mise után a templomkertben körtáncot és egyéb táncokat lejtett. Aztán egyszer csak szeretett katolikus vallásom püspökei számára ez túl szexuális esemény volt, és betiltották. Azt nem tudom, hogy református falvakban is

szokás volt-e a vasárnapi tánc, és közben a kortárs csoport hírszása, csajozás.

Van egy jó kérdésem is: Ha *Michelangelo*, *Fra Angelico*... emberszabású antropomorf Isten-képre fanyalodtak-e, akkor Medve András képe miért nem *Brancusimorf*, *Henry Mooremorf*? Nekem teccik ez a kérdésem. Gondolom, a válasz rá: „csak!” Nekem nagyon teccik ez a hangütés.

Mindenki jó. Olyan édes a Jóisten, ahogy lehunytt, vagy lefelé néző szemmel ezt kijelenti. Gondolom, nem a maga megnyugtatóására mondja ezt, hanem a miénk. Nem is beletörődő az arca. Azt is tudom, hogy nem Elizeus prófétának mondja. *Elizeus* volt az, aki addig erőszakoskodott *Illés* prófétával, míg az elragadtatása előtt nem adott neki kétszer akkora erő, mint ami neki volt. Aztán egyszer fölment Bételbe. Amint fölfelé haladt az úton, fiúk jöttek a városból. Kicsűfolták, így kiabáltak: „Gyere fel, kopasz! Gyere fel, kopasz!” De ő megfordult, rájuk nézett, és az Úr nevében megátkozta őket. Erre kijött az erdőből két nősténymedve, és negyvenkettőt széttépett a fiúk közül. Ő maga pedig felment Kármel hegyére, majd visszatért Szamáriába. (2. Királyok 2, 23–25.)

Na ne mondd! nevű kép. (Ide csak a képet kérem.)

Szín, forma. Sokan megveszik gyerekeiknek Barcsay méregdrága *Anatómiai Atlaszát*, hadd tanuljon meg valamiből jól rajzolni. Nos, *Medve-Albumot* is vehetnek a gyerekek, különös tekintettel a következőkre:

– nincs semmi furcsa abban, hogy vannak sakkzseni gyerekek, akik tizenéves korukban világhírűek,

– nincs semmi furcsa abban, hogy vannak sportzseni gyerekek, akik tizenéves korukban már világsúcs-tartók,

– nincs semmi furcsa abban, hogy elájulunk óvodás gyerekeink színező és formázó készségén, aztán felsőbb iskolába lépve elvesztik mindazt, sőt, kamaszkorukra nyoma se marad ennek az önállóságnak. Ez azért nem furcsa, mert a szépművészetekhez érzelmi érettség kell, ami az érett kor előtt nemigen adatik meg. Még a Lélekadó lélek se szokta megadni, akiről pedig tudjuk, hogy „ott fű, ahol akar”, és „akinek van, annak még ad, és akinek nincs, attól azt is elveszi, ami je van”. A kisgyerekek az érzelmi életén keresztül mutatja ki magát, vacakol. Az érett művész, vagyis a művész az érzelmi életén keresztül, révén adja a világot. Azt csak az iskolás művészettörténész tanítja, hogy a világot mutatja meg.

Na mindegy is. Barcsay *Anatómiai Atlaszában* nincs érzelmi érettség, se. Ezért nem ajánlom gyerekeknek tankönyvül. A Medve képei között van egy csomó „nagy vers”, memorizálni való. Arról én nem tehetek, hogy nem lehet úgy egyetemi felvételt nyerni, hogy ne tudna valaki legalább tíz verset kívülről, nagy rajzokat meg nem kell tudni kívülről – vagyis lerajzolni – *egyetse*. Remélem, a Gutenberg-galaxis kifingik végre, és méltó helyére kerül: bolygó lesz a Nap körül, és a műszaki-buzik is kifinganak, és nemcsak kockát, téglát, *ábrázoló* geometriát, almát kell majd kívülről rajzolni. Nagyon sajnálom a szülőket, akik a lelküket kiteszik, testüket kizsákmányolják, hogy gyerekeik diplomát szerezzenek, aztán mégis bunkók, szakbarbárok maradnak. Sajnálom őket nagyon, de nincs kedvem ráérni.

Villogó, iskolakönyvbe való napsütésben zárom soraimat. Szemeim ragyognak, mint mókusé mogyorószüret idején.

Judith Okely

CIGÁNY NŐK*

Ebben a fejezetben azt a mérhetetlen feszültséget szeretném bemutatni, ami a cigány nők kívülálló, közhelyes megítélése és a cigányság saját eszményei között feszül. Ez a két különböző dolog szorosabb kapcsolatban áll egymással, mint tény és képzelet, mint eszmény és annak megvalósulása. A kapcsolat tükröződik a vándorcigányoknak a női tisztátalanságról vallott elképzeléseiben. Nem lehet mindezt csupán a vándorcigányok belső szervezetével magyarázni. Jobban megérthetjük, ha a külső kapcsolataikat figyeljük, vagy a gazhokkal való érintkezés sokkal kiterjedtebb tisztátalanság tabuját vizsgáljuk.

GAZHO NÉZETEK A CIGÁNY NŐKRŐL

Szerte Európában a cigány nő, a cigány lány fogalmához az érzékiség, a szexuális felhívó jelleg, a csábítás kapcsolódik. Angliában a spanyol cigány (lány) alakját tipikusan tartják, és a következőképp festik le: fekete hajú lány, mélyen kivágott ruhában, fodros szoknyában, riszáló mozgással, csipőre tett kézzel – minden Carmen így jelenik meg. Az *Oxford English Dictionary* egyik meghatározása szerint a cigány raffinált, hamis, állhatatlan nő. Manapság pusztán játékos becézés, elnevezés, különösen a barna lányokra. Könnyen megszerezhetőnek és csapodárnak tartják a cigány nőket, bár nem tartozik a képhez vágyaik teljesítése: a prostitúció. A XVIII. században egy *Ellis* nevű farmer így nyilatkozott a környékbeli cigányságról: „Ezek a szerencsétlenek és szabados asszonyaik – hisz nem kétséges, hogy mindannyian azok abból következően, hogy közösen alszanak, és disznófalka módjára élnek, promiskuitásban – csupa csavargó és laza erkölcsű nőszemély egy rakáson.” A kép azonban általában sokkal romantikusabb ennél. *George Borrow* ezt írta:

„A cigány nők sokkal figyelemre méltóbbak, mint a férfiak. A chi és a chol kelti a félelmetes kifürkészhetlenség látszatát, ébreszt kíváncsiságot és izgalmat a civilizált világ minden táján... a költészet egészé, a boszorkányság, az ördögösség (ha így jobban tetszik) teljes mértékben a nőekkel kapcsolatos.”

Arthur Simons „A táncoló cigánylányhoz” című, a századfordulón írt verse, a gazho férfiak cigány nőkről alkotott elképzeléseinek összegzése:

*„Táncolsz, s én érzem a hús minden csábítását.
Test vágyát Test után. Hívsz és ellöksz,
Kérlelsz és csábítasz, kecsegtetsz és ámtasz.”*

A „vágy boszorkányait”, ahogy *Simons* nevezte őket, végül mégsem kapják meg. A domináns társadalom a ci-

gány nőkre vetíti egzotikus és erotikus vágyait és szabálytalanságait. A kívülállók a nem-cigány kultúrából kirekesztett, vagy bizonyos állatokkal kapcsolatba hozható szexualitást tulajdonítanak nekik. A cigány-gazho kapcsolatban a férfiak a másik csoport nőtagjait tartják az ellenőrizetlen szexualitás megtestesítőjének. *Galsworthy* a nem cigány férfiak közhelyeszerű elképzelését fogalmazta meg, amikor így ír *Carmen*-ről: „Benne vált tökéletessé az emberek között a *Macska Ereje*.” *Prosper Mérimée*, a *Carmen* megalkotója is gyakran hasonlította őt macskához. Ezek az elképzelések nyilvánvalóan ütköznek a cigányokéival.

Az idegen kultúrából származó, de ugyanott élő cigány nő veszélyes és félreérthető közelségben van. A gazho férfiak a természetbe helyezik őket, szemben saját, letelepedett kultúrájukkal. Rájuk viszik át összes elfojtott vágyukat és félelmüket. Semmi sem hétköznapi vele kapcsolatban: ha szép, akkor még soha nem látott szépségű, ha öreg, akkor vénséges vén banya. A közfelfogás szerint a cigány nők gyönyörűek, kiemelve vagy szembeállítva a cigány férfiak alacsonyabbrendűségével. A férfiak a többségi, patriarchális társadalom sokkal kedvezőtlenebb sztereotípiáinak áldozatai. *Borrow* erről az előítéletességről így ír: „Milyen színtelen és élettelen a cigány férfiak jellemzése... összehasonlítva a roma nőkével.” A cigány férfiakat parazitának, tolvajnak és piszkosnak tartják, veszélyesnek, de ugyanakkor értéktelennek. A befektetés egyik oka, hogy a cigány férfiak nagyobb valószínűséggel válnak „családok szétzúzóivá”, mint a nők. Felszabadíthatják egy széltől is óvott szűz érzeit, vagy magukkal ragadhatnak egy nőt saját közösségükbe. A cigány nők nem adnak okot hasonló félelemre a letelepedett társadalomban, valószínűleg azért, mert a nem cigány férfiaknak sokkal nagyobb a párválasztási szabadsága, mint a nem cigány nőknek. A megszerezhetetlen, de nemi felhívással teli cigány nőket gyakran ruházzák föl különös, természetfeletti erővel, például a jövőbelátás és a múlt felderítésének képességével alantas jóstehetségük révén. A kívülállók reakciójától függően balszerencsét hozhatnak átkukkal, és jószerencsét áldásukkal.

CIGÁNY ELKÉPZELÉS A CIGÁNY NŐKRŐL

A gazho sztereotípiája teljesen ellentétben áll a cigányok eszményével. A vándorcigányok tisztában vannak azzal, hogy a nők erotikus vonzóerő birtokában vannak, és könnyűvérűek, ezzel szemben lebecsülik a gazho nőket, akik saját népük nőtagjaival összehasonlítva nem állják meg a versenyt. Egy vándorcigány férfi a következőket mondta az őt kérdező gazho interjúkészítőnek: „Mi nem olyanok vagyunk, mint a gazhok. A gazhok a gazho nőket egyenrangúként kezelik. A mieinket mindig kurvának tartották, Krisztus tudja ezt. Mi pedig asszonyainkat tüzetesen megvizsgáljuk, ha férjhez mennek, hogy szűzek-e.” A vándorcigányoknál a lányoknak szűzen kell maradniuk mind-

*Részlet a szerző *The Traveller Gypsy* c. könyvéből. (Cambridge University Press)

addig, míg törvényes házasságot nem kötnek. A hagyomány szerint a lányokat férjnél lévő asszonyok ellenőrzik. Ahogyan megfigyeltem, nem túl régen egy másik eljárást is bevezettek.

„Nem jó dolog ezt házasság előtt csinálni. Ha egy fiúval kezdtem járni, és anyám megtudta, küldött egyenesen a doktorhoz, kivizsgálásra... tőle kellett egy igazolást vinnem anyámnak. Ugyanezt csinálta a nővéremmel is.”

A házasság után a nőnek szexuálisan hűségesnek kell maradnia a férjéhez. Ahhoz, hogy jó hírét megőrizze, még attól is óvakodnia kell, hogy más férfival egyedül lássák, vagy a táborban beszélgesse vele, különben hűtlenség-gel vádolhatják. Tanúja voltam, mikor egy gazho férfi egy cigány asszonytól a férje után érdeklődött, aki nem volt otthon. A váratlan vendégnek kívül kellett maradnia, a nyitott ajtóhoz közel, de olyan távol az asszonytól és tőlem, amennyire csak lehetett. Hamar megjelent egy másik vándorcigány asszony. **„Mi történik ott?”** A feleség válaszolt: **„Minden rendben, nem vagyok egyedül, ő is velem van”** – célzott jelenlétemre jóhírének védelmében. Megfelelő korú, az eseményeket mérlegelni tudó gyermek jelenlétét is elfogadják ilyen célból.

Az az ideális, ha egy asszonynak életében csak egy férje van, és elvárják, hogy ennek a férjnek engedelmességen. Viselkedését, ruházatát bizonyos előírások betartásával kell megválasztania. Nagyon távol áll az ingatag csábítótól, hiszen rengeteg házimunkát kell végeznie. A feleség minél több gyereket hoz világra, annál nagyobb a társadalmi megbecsülése. Az élelemszerzés, a főzés és takarítás is az ő kötelessége. A cigány nőtől (valószínűleg inkább a múltban, mint most, hiszen legtöbb családban a tradíció jelenti az eszményit) elvárják, hogy a táboron kívül dolgozzon fizetéséért. Sokra becsülik azt, aki minél több pénzt és értéket tud a gazhoktól szerezni.

„A nagynénémnek egy halom olyan aranygyűrűje volt, amit a gazhoktól szerzett. Amikor vele voltam, mindig azt kérdezte: „Szeretnéd azt a ruhát, ami azon a nőn van? Ha akarod, a tiéd lesz.” És a hölgyet rábeszélte, hogy adja oda. Vannak, akik a fülbevalójukat is odaadják. Persze, nem merik aztán férjüknek bevallani. A nénikém mondta: „Látod a fülében azt a fülbevalót? Megszerzem.” A rákövetkező héten már ő viselte.”

Bár a cigány férfiak bizonyos veszélynek teszik ki ezzel a nőket, azért mégsem csupán ők végzik a „külső” pénzszerzést, mivel a nők néhány esetben sokkal eredményesebbek a kéregetésben, mint a férfiak. A cigányok ilyen esetben kihasználják a többség közhelyes, cigány és nem cigány nőkről alkotott elképzeléseit. Mivel a domináns társadalomban a pénzkeresés főleg a férfiak dolga, ezért a cigány nő, ha kéreget, igyekszik pénzkereső- és eltartó feladatát titkolni, ezért az egyedülálló, éhező feleség és anya szerepét ölti magára. A gazhok tudatlanságát kihasználva, így nagyobb haszonhoz juthat.

Úgy tűnik, a múltban a nők nemcsak az élelemszerzésért, hanem a többi ház körül szükséges dolog megszerzéséért is felelősek voltak.

„Régen a nők keresték a pénzt. A férfiak egész nap a táborban ültek, csak a nők mentek el. A gazhok pénzt adnak a feleségüknek. Nem akarják, hogy dolgozzanak. Lehet, hogy ma már nálunk sincs egészen úgy, mint régen volt, de a feleségnek régen dolgoznia kellett. Különben megverték.”

A férfiak a kocsit és a lovat gondozták. Napjainkban nagyon sok esetben nőtt a férfiak szerepe a munkamegosztásban. A férfiak keresetük egy részét odaadják enni-ivalóra és egyéb szükségletekre, de ma is ugyanannyira fontos, hogy a nő el tudja tartani a családot, ha máskor nem, hát amikor szorult helyzetbe kerülnek. **„Az utolsó ruhámat is eladnám, de a gyerekeimet nem akarom éhezni látni.”**

Hagyományosan tehát a cigány nőknek nap mint nap dolgozniuk kell a megélhetésért, és alig van lehetőségük tőkét szerezni. A rengeteg házimunkát szintén nekik kell elvégezniük. A cigány férfiak ezzel szemben a tőkéjüket lovakba, vadász- és versenykutyákba, kocsikba, utánfutókba és motorkerékpárokba fektetik. A nőknek nem – vagy csak ritkán – engedik meg, hogy ilyesmivel foglalkozzanak, legfeljebb kis kutyákat tarthatnak, és lehetnek ékszeriek.

ELLENTÉTEK

Van valami paradox a cigány nők szerepében. Saját társadalmukban korlátozások hada érvényes rájuk. Elvárják, hogy férjükkel szemben engedelmesen, más férfiakkal szemben elővigyázatosan viselkedjenek. Mégis, minden nap ki kell menniük „ellenséges” területre, bekopogtatni ismeretlen emberekhez, új vásárlókkal felvenni a kapcsolatot, akiknek egy része lehet, hogy férfi. A pénzszerzés sikere azon is múlik, hogy mennyire kitartóak, társaságot kedvelők, és hogy mennyire kezdeményezőek. Erőszakosnak kell lenniük – teljes ellentétéként annak a viselkedésnek, amit a táborban megkövetelnek tőlük.

Vannak azonban formális megkötések, amelyek a nők táboron kívüli munkáját szabályozzák. Ha bekopogtat valahova, és arra egy férfi válaszol, akkor az asszony a ház úrnőjét keresi. Ha az nem jelenik meg, a cigányasszony azonnal távozik. Az ilyen megkötések szolgáltatathatnak magyarázatot az egyik férj ellentmondásos viselkedésére, aki egyrészt dicsérte felesége tudását („Mindent tud, amit csak a motorokról tudni kell.”), ugyanakkor lebeszélte arról, hogy megtanuljon vezetni. Ez utóbbi ugyanis komoly függetlenséggel ruházná fel. („Nem hagyom, hogy mindenfelé elmászkálj, tudni akarom, mikor hol vagy.”) A mechanikai tudás elfogadható mindaddig, míg a nők nem független helyváltoztatásra használják. Ha kéregetni mennek, használják a tömegközlekedést, vagy menjenek gyalog. Természetesen egyetlen, a táboron kívülre vonatkozó szabály betartását sem lehet ellenőrizni, ha nem magától értetődően tartják be.

A cigány nőknek nagyon fontos politikai szerepe is van: gyakran közvetítők. A férfiak sokkal sebezhetőbbek a gazho intézményekkel szemben: a férfit, és nem a feleséget tartóztatják le, hallgatják ki, börtönzik be, és viszik katonának. Egy cigány férfi a háború ideje alatt női ruhában járt, így játszván ki a gazho ellenőrzést. Ez az egyszerű átváltozás majdhogynem csodálatos biztonságot nyújtott neki. A cigány nők jól felkészültek mindenfajta támadásra: **„Mindig tartok otthon egy kis forró vizet a tűzhelyen. Csak annyi a dolgom, hogy rázúdítam bármelyik férfira, aki valamivel próbálkozna.”** Ha arra kerül a sor, férjeiket is megvédi.

„Az egyik nap gavverek (rendőrök) jelentek meg. John éppen akkor jött haza a munkából, én a teáját csináltam, fáradt volt. Azt mondták, hogy be kell vinniük az őrszobára. Kértem, hogy legalább a teáját hagy igya meg, de azt felelték, hogy nem lehet. Ez a gavver ott állt az útban, és azt mondtam neki: „Nesze a teád!”, és rá-

öntöttem a forró vizet. Ugyanez a gavver az órszobán azt mondta: „Jaj, csak őt ne!” Azt hitte, bolond vagyok.” A nők foglalkoznak a hivatlankodó újságírókkal és filmesekkel is.

„Egyszer egy olyan pörgő micsodával jöttek ide. Elsievel ketten elszedtük tőlük, eldobtuk és összetörtük. Többször aztán nem jöttek vissza.”

A gazho társadalomban betöltött gazdasági és politikai helyzetükben kihasználják azt a gazho elképzelést, hogy a nők a „gyengébbik nem”. Mivel a gazhok nem tartják erősnek és önállóan döntésképesnek a nőket, ezért férjeik hagyják, hogy a cigány nők fogadják a helyszínrre érkező hatóságokat. A nők nagyszerűen megfelelnek annak a feladatnak, hogy kitérő és lényegtelen válaszokat adjanak. Ha kilakoltatással fenyegetik őket, a férfiak kora reggeltől késő estig nem mennek lakóhelyük közelébe. A nőknek kell ígéretet, esedezni. A határozat végrehajtásának elnapolása, vagy a tartózkodás meghosszabbítása a nők diplomáciai ügyességétől függ.

KÉREGETÉS ÉS BESZENNYEZŐDÉS

A cigány nő kulcsfontosságú közvetítő, mivel őt terheli a felelősség az élelem megszerzéséért vagy megvásárlásáért a gazhoktól csakúgy, mint annak elkészítéséért. Ő közvetíti a tisztátalan, idegen és kimondatlanul is közönségtelennek, „vadnak” tartott gazhok és saját tiszta cigány közössége között. Ő a kapocs a megzabolázatlan, cigány közösségen kívüli „külvilág” és a kontrollált, belső cigány „kultúra” között.

A nőknél nem mindegy, hogy milyen módszerrel biztosítják a család megélhetését, a megszerzés módja csakúgy, mint az étel elkészítése, szabályozás alatt áll. Az első veszély, hogy tisztátalan ételt szereznek. A második, hogy az ételhez szexuális szolgáltatásaik fejében jutnak, és ezáltal veszélyeztetik a csoport etnikai tisztaságát. A nőekkel kapcsolatos tisztátalansági elképzelések leginkább a következő kérdéseket érintik: a nők szexuális visszafogottságát bizonyos esetekben, a különbségtételt a külső, tisztátalan kéregetés és a belső, tiszta élelemkészítő tevékenység között, a gazho és cigány férfiak közötti különbségtételből fakadó szabályokat.

Saját és a Thompson által gyűjtött adatokat felhasználva, arra az eredményre jutottam, hogy a cigány nők a következő három módon szennyezhetik be a cigány férfiakat:

1. A női szexualitás ellenőrizetlen formája tisztátalan.
2. A menstruációs vérzés tisztátalanná teszi a nőt.
3. A szülés szintén tisztátalanná tesz.

1. A SZEXUALITÁS, ELLENŐRIZETLEN FORMÁJÁBAN ÖNMAGÁBAN IS TISZTÁTALAN

Az asszonyoknak óvakodniuk kell attól, hogy testük bizonyos részeit a férfiak megláthassák, vagy megérintsék (csak egyetlen esetben fordulhat ez elő: a házastársak nemi érintkezésében). A múltban és manapság is egyaránt a nő viselete példázta ezt. Megfigyeltem, hogy ma már rövidebb szoknyát engedélyeznek a lányok számára, de a mini szoknyát ma sem tanácsos felvenni. A blúzoknak a teljes dekoltázst el kell takarnia, a nyak vonaláig ér. Testhezálló nadrágok és pulóverek ki vannak tiltva. Ha az asszonyok nadrágot viselnek, csipőjüket és combjukat

szoknyával vagy köpennyel kötelesek eltakarni. Az sem mindegy, hogyan mozognak társaságban. Thompson szerint a lábukat szorosan egymás mellé kell rakniuk, és nem szabad állóhelyzetből előrehajolniuk, főleg akkor, ha a hátsó részük egy férfi felé eső oldalon van.

„Amikor az a gazho nő először jött ide, ezt egyáltalán nem értette. Ugyanúgy előrehajolva maradt – idáig ért csak a szoknyája... A férfiaknak be kellett takarniuk a szemüket... és ráadásul még mélyen kivágott volt a ruhája, szörnyű!”

„A vándorcigányok nem szeretik, ha egy lány széttett lábakkal ül... még egy hat éves kislányt is megszidnak érte. Ezt nem szabad.”

Thompson azt is feljegyezte, hogy az asszonyoknak dolguk végzésével kapcsolatban is számtalan szabályt kell betartaniuk. A nők és a férfiak alsóneműit külön kell mosni, különben a férfiak holmija beszennyeződik. Tilos jól látható helyen szárítani az alsóneműket. Soha nem láttam női fehérneműt kitergetve a rengeteg mosott holmi közt, hacsak nem egy másik ruha alatt elrejtve. A férfiak akkor is beszennyeződhetnek, ha a nők tiszta fehérneműt érintik, vagy elmennek egy sor kitergetett alsónemű alatt. A nők kizárólag magukban mosakodhatnak, ideális esetben egy olyan lavórban, amelyet külön erre a célra és fehérnemű mosásra tartanak. Egy férfi úgy is beszennyeződhet, ha véletlenül meglát egy éppen dolgát végző, vagy ahhoz közelődő nőt.

Thompson szerint a szoptatás is magányos tevékenység. Azt vettem észre magam is, hogy az asszonyok nagy része – a bábák és védőnők tanácsa ellenére – szoptatás helyett inkább üvegből eteti a kicsiket.

Thompson kutatásaiból az is kitűnik, hogy az ételkészítés és a kéregetés egészen más rituális előkészületet kíván meg, véleményem szerint evvel is szimbolizálva a nők külső és belső szerepe közti különbséget. A nők az elkészített ételen keresztül a férfiak beszennyezését kockáztathatják. Az étel vagy a víz tisztátalan lesz, ha egy nő átlépett fölötte, túl közel tartotta magához, vagy véletlenül hozzáért a szoknyája.

Thompson leírta azokat a tennivalókat, amelyeket hagyományosan a kéregetni induló nők végeztek:

„Levéve a táborban viselt, hatalmas fehér kötényt, felerősíti a pénzes zacskókat a csipője köré, felveszi a házaláskor használt, hímzett szegélyű kötényét, felveszi a kéregető köpenyét hátulra – egy téglalap alakú szövetdarabot –, hogy minden oldalról megközelíthető legyen, újraköti a fejkendőjét, és felveszi fölé csipkeszegélyű főkötőjét.”

Aztán felköti azt a kendőt, amiben a gyereket viszi, felvesz egy piros köpenyt, és fogja a kosarat. Figyeljük meg, hogyan helyezik el a pénzt a házaló-kötény alatt, amely szinte védőpajzsként szolgál, elválasztva a potenciálisan szennyező ruhát (és nemi részeket) és a potenciálisan tiszta kéregető köpenyt, amely gyakran élelemmel volt teli, és ezért a beszennyeződéstől óvni kellett. A házaló-kötényt (fekete) soha nem viselték főzés közben. Még ma is viselnek hímzett fekete kötényruhákat kéregetéshez vagy temetésen. Ezeket a kötényruhákat sokszor helyi szabónők készítik, külön megrendelésre. A ruháknak nincs ujj, és elől-hátul befedik az egész testet.”

Bár Thompson a női testtel és ruhával kapcsolatban beszélt a beszennyezés lehetőségéről, nem hangsúlyozta a

sokkal súlyosabban latba eső nemi élet rendezetlenségét. Tapasztalataim szerint, ha egy férfi elvesz egy leányanyát, azt mondják, hogy nem normális, mert a lány nem volt tiszta. Mind házasság előtt, mind utána tisztátalanná tevő tényező az ellenőrizetlen szexualitás.

A szüzesség elvétele, még házasságon belül is, tisztátalan cselekedetnek minősül, hiszen az a tisztaság elvesztése.

Egy gazhóval való alkalmi kapcsolatból származó utód, ha az anyja cigány, sokkal valószínűbb, hogy cigány közösségben fog élni, mintha az apja lenne cigány. Eppen ezért sokkal szigorúbban ítélik meg a cigány nők félrelépéseit, mint a férfiakét. A tilos kapcsolatból származó tisztátalanságra kevésbé kerül fény, ha szereplője cigány nő és cigány férfi.

2. A MENSTRUÁCIÓ MINT TISZTÁTALANNÁ TEVŐ TÉNYEZŐ

Thompson adatai és saját tapasztalataim azt mutatják, hogy a menstruáció nem olyan jelentős beszennyeződési forrás. Csak néhány csoportban tartották távol magukat a nők a főzéstől havi vérzés ideje alatt. Ilyenkor vagy a férjük, vagy egy másik nő vette át feladatukat. Csupán két ilyen esetet figyelhettem meg, de a férjek időszakos látogatásai különböző gyorsbűfekben szintén a tisztátalanság kerülését jelentik. Férfiak előtt nem lehet a menstruációt említeni, tehát nem is nagyon lehetséges ezt a kérdést tisztázni, különösen nem férfi antropológusok számára.

Acton szerint a tabu jelentősége csökkent az egészségügyi betét feltalálásával. Ezzel az állítással önkéntelenül az etnocentrizmus csapdájába esett, nevezetesen hogy a rendesebb és sokkal higiénikusabb hordozóval meg lehet oldani egy szimbolikus problémát. Ezen felül valójában a kérdésnek még a gyakorlati oldalát sem rendezte ez a találmány, hiszen felmerül a hulladék elhelyezésének problémája, amire a cigány asszonyok nagyon kényesek, szemben az egyéb szeméttel, amit egyszerűen kidobnak a lakókocsiból.

3. A SZÜLÉS, MINT TISZTÁTALANNÁ TEVŐ TÉNYEZŐ

Thompson úgy tartja, hogy a cigány nők férjükre leginkább szülés közben és után veszélyesek a beszennyeződés miatt. Hagyományosan a tábor szélén lévő sátorba mennek az asszonyok vajúdni és szülni, és a szülés után is ott maradnak egy ideig. Külön edényből esznek, és néhány hétig nem főzhetnek. Később a sátrát, az ágyneműt és törölközőket is elégetik. Az újszülött is *mochadi* (tisztátalan) volt egy ideig. Külön tálban kellett fürdetni, és a ruháit mosni.

A gyerek és az asszony manapság is időlegesen *mochadinak* számít, és másoknak kell főzniük. Az asszonyoknak tilos más férfiakkal beszélni az állapotukról, mint a férjükkel (vele sem túl szívesen), sőt, azt is csak neki szabad megmondaniuk, hogy megkezdődött a vajúadás. Egy fiatal asszonyt figyelmeztettek a kórházban, hogy azonnal jelentkezzen, ha megkezdődtek a fájásai, mert veszélyes komplikációkra számítottak. Egy este, mikor nagybátyja, nagynénje és férje társaságában töltötte az időt, jelentkeztek a fájások:

„Összegörnyedtem. A nagybátyám megkérdezte, hogy mi bajom van. Nem mondhattam meg neki, hiszen

egy férfi. Nem beszélünk a férfiakkal ilyen dolgokról... Kimentek inni egyet, és nekem meg kellett várnom, míg visszajött a férjem. Fel-alá járkáltam kétségbeesetten: „Bárcsak lenne itt egy nő, akinek szólhatnék!”

Csakúgy, mint régen, manapság sem lehetnek jelen a férfiak a vajúadásnál. Sokan félreértik azt az általános jelenséget, hogy kórházba mennek szülni a nők. Azt állítják, hogy ez a cigány orvoslás modern tudományra váltását jelentené. Az általam megfigyelt asszonyok is csak nehezen mentek el a terhesgondozásra, gyakran kidobták a recepteket, amiken vasat, vitaminokat írtak fel nekik. Leginkább azért mentek el mégis, hogy kórházi ágyat biztosítsanak maguknak. A kórházból aztán, az orvosok megrökönyödésére, igen korán „hazaengedik magukat”.

Néhányan a szülés közbeni durva bánásmódra és figyelmetlenségre panaszkodtak. Inkább egy tisztátalan dolog kényelmes távoltartása, mint a biztonságos szülés vonzza a cigányokat a kórházba. A gazhok ügyelnek az eseményre, és ők távolítják el a hulladékot is. Meg kell jegyeznünk, hogy az asszonyok nemcsak a különösen veszélyes időszakban szennyezhetik be a férfiakat, hanem bármelyik pillanatban, és ezt nemcsak átmeneti rítusaik közben tehetik meg. A megelőző intézkedések állandó készenlétet jelentenek egész nap. Mivel a külvilágban ki vannak téve a gazhok által való szexuális beszennyeződésnek, arra tanítják őket, hogy nemiségük és fogamzóképeségük veszélybe sodorhatja őket. A nők viselkedését, magatartását a közösség éberen vigyázza. Nemi részeit elérhetetlenné kell tenniük, féken kell tartaniuk tilos vágyaikat és mozgásukat. Ha kizárólag női melléktermékek miatt lennének tisztátalanok, akkor csak menstruáció és szülés idején kellene kötényt viselniük. Ezzel szemben a nők nemisége állandóan tisztátalanság forrása a cigány férfiak számára. A vándorcigányok közt a nők kötelesek nemiségük minden mozzanatát állandó kontroll alatt tartani, hogy megóvják a férfiakat a beszennyeződéstől: ha a cigányokkal válogatás nélkül létesítenek alkalmi kapcsolatot, az azt jelenti, hogy a gazhokkal sem viselkednének másképp, ez pedig már a csoportot veszélyeztetné.

ÖSSZEFOGLALÁSKÉPP:

A cigányok és nem-cigányok közé mindkét oldalról emelt válaszfal hatékony eszközzé válik a belső problémák megoldására az elhatárolódással és különválással. A személyes kapcsolatok lehetőségét a két csoport külön választja. Csakúgy, ahogy a férfiak csalódottnak érezhetik magukat a közösség ideális asszonyát birtokolván, a nők sem mindig elégedettek a rájuk osztott szerepekkel és lehetőségekkel. A férfiak is, a nők is, elképzeléseik túlegyszerűsített változatát idegenekre vagy ismeretlenekre vetítve védik világukat. Így a szüzességet, a házastársi hűséget és a szexuális önmegtartóztatást. Az ideális tulajdonságokat a saját társadalmukra tartják jellemzőnek, míg a prostitúciót, promiszkuitást vagy megkaphatóságot a másokra. A keretek között létező szexualitás a szabadság ellenpárja. „Jó” és „rossz” ilyen éles elkülönítése a pszichoanalízis szerint a világnézet kialakításának alapja. A cigányok esetében a szexualitás, a nem és az etnikai hovatartozás egyaránt a különbségtétel eszköze mindkét oldalon.

Maróti Orsolya fordítása

Endródi Szabó Ernő

ZSENGÉK

*Maul Melan ifjúkori verseiből**(képeslap)*

ziháló/dohogó/fújtató mozdonyokkal át a hágón
 a ménkű üsse meg! nem kívánom senkinek! kifogtuk
 az időt! úristen micsoda hóvihar! mintha száz
 öregördög és száz boszorka együtt rázta kavarta
 fúttabőgette volna az erdőt a hegyet a hó-
 felhők öklözte szurokszín eget jégszilánkok
 tükristályok tiszta szibéria (erről bővebben
 majd ha hazamegyek) hát megérkeztem végre szerencsésen
 az indóháznál az erdész várt és a völgyben ez az
 istenhátamögötti behavazott éden mindez még az
 elmúlt héten most itt ülök szobámban – látnod kéne:
 akárha mesében – szobám mint ez a kastély ez a kert
 mint ez az elsüllyedt völgy („istenhátamögötti
 éden”) télnyugalmú jóillatú kicsi a mélybarna komód
 és a szekrények birsalmával birsalmasajttal dundi
 dunsztosüvegekkel teli kandin villognak rám kíváncsin
 csillognak lámpám éjjeli fényében most is mikor a
 bársonyfüggöny előtt diófaasztalomon girbegurba betűimet
 rovom s köröttem lengedez méz sajt naspolya télialma
 és körte illata és szürke párát lehel az ablak-
 mélyedésben forralt vörösborom fahéj és kömény
 és gyömbér jószága uralja szobám a benyúlóban meg
 aszaltszőlő jegyében zajlik az élet hát itt élek
 rendszerint hajnalig írok/olvasok háromtájt vetett
 ágyba tornyos dunna alá bújok két pufók puttó
 keretezte madonnaarc és kitömött bércisav tárt
 szárnyai alatt – hogy' csodálnád ezeket remek
 darabok – lámpát oltok fekszem a sötétben fülelek
 s hallgatok félálomban fölneszelek még a tűz
 duruzsolására: mintha rőt élőlény morogna/fészkelődnék
 föl-fölfénylő öntöttvas-ketrecét nyaldosva
 elalszok –
 s álmomban kivirágoznak a kertben
 madonnaillatú
 magnóliabokrok

(idilli pillanat)

még a kertkapuban de már az
 udvart rekesztő sövényen túl
 bodzabogyó leve sötét cseppje tenyeremre
 hull a Nap tombol rekkenő tiszta az ég
 bodzalevél zöldje sűrű levélfüggöny
 szűri a fényt – íme a pirosorcájú
 fényképész (fehér ing kék zsakett) föláll
 és két kézzel integet majd a kukucskát szeméhez kapva
 masináját vadul kattogatja lóca lódul és tódul
 persze sűrül-sűrül asztal mögé sátorközépre
 erre-arra a lakodalmas nép és az ifjú pár természetesen

mindvégig középtájt (ó azok a mosolyok azok a konok
zabálásba torzult bortól szétmart arcú ki-ha-én-nem
dölyfű rokonok ahogy' nyomakodva tülekedve mind arra
lesnek hogyan lesz előnyös – és még előnyösebb – a
beállítás és nemkülönben igen az ifjú pár leül és föláll
leül és föláll és folyvást karonfogva mesterünk remekel:
örökkévaló pózba rendez int parancsol csendet kér fegyelmez)
még látom – látjuk – az utolsó beállítást csatt kattan a
kodak nagyapa már a pohárért nyúl csatt a kodak (már alig
hallhatóan) utoljára kattan és fölzümmög mord bögő
nyaladzik a tangó és újra teli az összes lóca és az
asztalvégi pad és: „ó csodálatos ó valóban gyönyörű
ez a mai nap” igen ez a kép a halkuló fotóörökkévalóságba
kövülő majd zajjal/zsivajjal újraéledő rút is meg
szép lakodalmas sátor képe és ez a pillanat
mielőtt bodzalészín kezembe (vibrálását a
Nap beopta szemedbe szád nedves fénylik enyhén
remegő szemed felfénylik elborul fénylik elborul
szád szemed hozzámkészülő) mielőtt blúzod gombja
bodzaszín kezembe forró parázként pattant

(argentin tangó)

tegnapelőtt tegnap koraeste vagy késődélután
öt? tíz? ötven éve? vagy régebben talán?
amint ott ültem – ugyanúgy mint most
ám most is ugyanott – a kávéház teraszán
szóval akkor ott – és most is – (valahonnan
mintha jáspis illata és fenn mintha jade-ég)
a levegőben valami fellobban kigyúl elég
a levegőben valami hirtelen-ősz valami furcsa ámulat
egy jóleső de mégis idegen érzés valami józan kábulat
valahonnan akkor valami édes riadalom (és bennem
most is ez a jáspis-ősz ez a karc-finom fájdalom
amikor etimegica nevetve/fecsegve befordul a sarkon
karonfogva és nekipirulva jönnek az úszásból a
teniszezésből a fiúzásból – gömbölyű far feszes keblek
karjuk mézesre sült – ott és itt lesem őket
panamakalapom karéja és villogó konyakospoharam mögül)
szóval akkor azon a napon – tegnap? tegnapelőtt?
öt? tíz? ötven éve? vagy még jóval azelőtt? kibomlott
bennem valami nevenincs érzés (valami karc-finom fájdalom
koraeste) mikor a túloldal barnájából rámbiccentett
szerkesztőúr-ady-endre akkor azon a délutánból szétindázó
esten a korzó – váradon kolozsvárt kassán vagy épp
budapesten – mézízű élveteg s elomló zenével volt
teli (az utcákon szertesztét plakátrengeteg hirdeti:
a tűzoltózenekart vezényli weingruber szepe) és szállt
remegve habosán kerengve az argentin tangó szállt piros
tetők fölött lebegett szétterülve s lenn a kertekben
rózsák dáliák hortenziák rejtették szirmaik közt a
számtalan bódult szerelmes pillepárt fénylett pezsgett
forrt az estéli város: lám habot vet örvénylik kavargó
az úttestre ki-kicsap dagadoz színes folyamként az
emberáradat: diákok inasok fess bajuszos gigerlik s
mint farsangi maskarák csákóban s mentésen k.u.k. katonák
emitt masamódok s tarka szoknyák között fújtató madám közeleg
s a pingvinküllemű főügyész is föltűnik – karján libeg a
patikus negédes neje – s mögöttük két negédes úrilány
nyomában tipeg a görnyedt gardedám és száll remegve habosán
kerengve az argentin tangó száll az esti ragyogás fölött

szétömölve míg ideleenn árad pezseg kavarog a korzó szóval
akkor azon a napon tegnap vagy azelőtt öt – tíz vagy ötven
éve vagy száz évvel ezelőtt (a levegőben hirtelen
valami ősz valami bámuló pillanat az olvadó jáspis-
égbolton valami kábult riadalom és bennem is valami
régőtől várt féleber álom valami karc-finom fájdalom)
az asztalon konyak és szál gerbera és tangó kereng
ömlik ragyogva/remegve és felejthetetlen a késődelután
(a koraeste) amikor lassúdan alámerült zuhanórepülése
után talpaspoharamban egy magányos pillangó
gyöngyházszínű
összezúzott teste

Naposzó

Maul Melan (eredeti nevén Paul Garabet Melanian, 1905 Lemberg – 1991 Greenpeace Valley) költői pályája legelején született versek, amelyek egyetlen kötetében sem szerepeltek, s csak a közelmúltban, hagyatékának rendezésekor bukkanak elő. Keletkezésük idején, az akkor még főként a romantika, a szimbolizmus és a szecesszió szerzőinek hatása alatt álló, „vonzáskörükben” alkotó Melánián szülővárosában, Lembergben élt, s rendkívüli hallgatóként filozófiai, művelődés- és művészettörténeti tanulmányokat folytatott a Tarasz Sevcsenko Bölcsészettudományi és Művészeti Akadémián. Akárcsak művei zömében, ezekben a versekben is föllelhetjük a közvetlen vagy közvetett magyar vonatkozásokat, mozzanatokot, utalásokat. Amint azt *Andrew Dee Seabow* (M. M. jóbarátja, kritikusa és egyben kiadója) „*Sárga lebegés*” című, kiváló Melan-monográfiája jóvoltából megtudhattuk, M. M. édesanyja – aki a költő születésekor orvosi műhiba következtében életét vesztette (Gevorg Garabet Melanian-né, szül. Timár Krisztina, Timár Vendel székely lófő és Czárán Hortenzia, egy bőrkereskedő család leánya) – *gyergyói székely-örmény vegyesházasságból* származott. Ez a genealógiai

tény mindvégig meghatározó szerepet játszott a költő életében, központi helyett töltött be gondolkodásában, s erről számos Erdéllyel s általában Magyarországgal, a magyarsággal kapcsolatos írása tanúskodik. Az említett monográfia adatai nyomán derült fény az itt közreadott versek keletkezéstörténetére is. Mindhárom „*Zsenge*” Melan erdélyi útjai során született. A (képeslap)-ot egy hargitai, téli üdülés alkalmával küldte ifjúkora s egyben egész élete meghatározóan nagy, elsőpró erejű szerelmének, a nála két évvel idősebb, ragyogó szépségű lebergi festőművésznőnek, a porosz-litván arisztokrata család sarjának, *Melanie von Wenckheim-Lubicz*-nak. (Melanie emléke, alakja a későbbiekben, még M. M. utolsó éveiben is, az egyre jobban elhatalmasodó betegség miatt jószerivel már-már fölfelejthetetlen, értelmezhetetlen versekben is föl-föltűnik.) Az (idilli pillanat) egy gyergyói családi látogatás során szamosújvári *Haiganus Hagopjan*-nal, távoli rokonával, egészen pontosan negyedunokahúgával esett, rövid, ám annál szenvedélyesebb románcknak állít emléket, míg az (argentín tangó) a kivándorlása előtti nagyváradi útjának élményeit, hangulatát idézi. (*A ford.*)

Mózes Attila

KÖZKEGYELEM

A meggyilkolt borotvájával borotválkozott. Csaknem négy esztendeje mindennap ezzel a régimódi, de kitűnő borotvakéssel húzta le a szakállát. Valahogy megszerette, mint az áldozat szeretőjét. A penge csontnyele otthonosan simul a tenyerébe. Otthonos volt az elhunyt barát legénylakása is. „Aki a halott lakását és szeretőjét bitorolja, az ne idegenkedjék a borotvakéséstől sem.” Csaknem négy esztendeje immár, hogy így tengődik Petár emléken, s nem érzi kényelmetlennek, hogy a tárgyak kényszerítik az emlékezésre. Vagy éppen ő kényszeríti magát ezekkel a tárgyakkal?... Mintha Petár *mindenben* ott lenne körülötte. Csak egyre szelídebb lesz az emléke, amint a tárgyak hozzáidomulnak, egyre kezesebbek lesznek. A szomorúsággá csöndesülő bosszúvágó lassan nosztalgiává foszlik. Már ez így van...

Dél van. Talán pontosan most van dél e kicsiny lakás fölött. Külön-dél. Nyár van. Még nyár van. Verőfény. Kellemesen hűvös a csöppnyi fürdőszoba. A tükörben középkorú férfiarca, fele még vastagon habos, fele már kínosan simára borotvált, a puffedtségtől és a hideg víztől nem látzanak annyira a mélyülő ráncok. Gondosan borotválkozik, óvatosan, nehogy megvágja a másnaposságtól kimarult bőrt.

Kint egyre idegesebbé válik a konyhai szöszmötölés, zajjá, csörömpöléssé fokozódik. Egy kondulással aztán hirtelen megszűnik, mintha ezzel az utolsó mozdulat befejezetlenül torpant volna meg. Csönd. Aztán sóhajnak is beillő, kétségbeesett szusszanás.

– Csörömpölsz, Tánya, csípjén meg a kánya! – szólt ki ásatag tréfával.

– Szóval megérkeztlél. Észre sem vettelek – válaszolt kintről egy fakó, elfulladás női hang.

– Törödsz is te velem!

Rövid csend, aztán:

– Most valahogy tényleg nem te jársz az eszemben...

Ismét csend, amolyan tétovázó. Alig hallható sóhajból felívelő mondat:

– Szóval megérkeztek.

– Kik? – kérdezte a nyelvvel belülről kitolva arcát, pedig pontosan tudta, kiket ért a lány.

– Hagyd csak, láttam a tegnapi őket. Ide is érkezett néhány.

– Így van – fejezte be a komédiázást a férfi. – Na, és akkor mi van?

– Ha nem hallottam volna, hogy általános amnesztiát hirdettek, akkor is tudnám. Valahogy olyasformán viselkednek. Igen, városszerte megjelentek a kopaszra nyírt vagy feltűnően rövid hajú, az emberek között esetlenül mozgó, olykor riadt képű és tanácstalan fegyencek. Az emberek vegyes érzelmekkel viszonyultak a rendezelthez. Aggódtak is miatta, meg méltányolták is a közkegyelmet.

– Nem is olyan szörnyetegek – dörmögte a férfi, az elmúlt napi beszélgetéseire gondolva.

– Szóval náluk jártál, riportúton.

– Öööön – mondta teli szájjal.

– Nem találtál eleget itt, a városban?

– Éppen találtam volna. De volt egy frankó címötletem. Azt nem lehetett kihagyni. Ahhoz kellett hét különböző „műfajbeli” nehézfiú. *Heten, mint a gonoszok?* Így, kérdőjellel. Jó, mi?

– Nem tudom, mi olyan jó benne – hangzott a lány kelletlen válasza, mint aki megveti a címötlethez alkalmazott riportcskákat.

A férfi enyhe kérdéssel magyarázta:

– Tudod, huszonhárom interjúalanyból válogattam ki azt a hetet. Volt egy komoly rablógyilkos, egy botcsinálta gyilkoska, egy betörő, egy üzér, sikkasztó főkönyvelő, egy bigámiás és házasságszédelő, meg egy olyan, aki váltig az ártatlanságát hangoztatta hétévi sitt után is. Először semmit sem vallott a Philipsnek, aztán csak kinyögte: „Hogy tud olyan szemrebbenés nélkül és szemérmetlenül hazudni egy tizenhárom éves gyereklány?!”. Aztán, hogy neki ez az amnesztia összvissz három és fél hónapot ajándékozott. Volt humora is a hapsinak. Mondta, tegyük fel egy apróhirdetést a lapban, hogy aszongya: „Elvesztetem hét évet az életemből. Semmisnek nyilvánítom.” Hát nem jópofa?...

– Fejezd be! – csattant fel ingerülten Tánya. – Utálom az alkalomra gondos szelekcióval készült, méretre szabott riportacsodat! Kábé, az újságíró! – tette hozzá utálkozva, aztán olyan hangot hallatott, mintha kiköpne.

– Bizisten jó fiúk! – mondta vizet fröcskölve, köpködve az újságíró. Mosta arcáról a maradék szappanhabot, s két fújtatás között, a vállán keresztül vetette hátra: – Használt nekik a ler.

– Elhallgass már, hallod?! Persze, hogy jó fiúk, persze, hogy használt nekik a börtön, hiszen te teszed fel a nyájas kérdéseket nekik. És azt sem szeretnéd, ugyebár, ha valamelyikük beverné a fejedet, mi? És ezt is Kábéval szígnárod, te körülbelül-újságíró!

– Tehetek én a nevem kezdőbetűiről? – kérdezte még mindig derűsen a férfi.

– Nomen est omen! – mondta élesen, lesújtó hangulattal Tánya.

Az újságíró lesuhintotta a vízcseppeket a pengéről, aztán kiment a konyhába. A lány a kályha előtt állt, arca kissé puffadt volt a sírástól vagy az álmatlanságtól, vagy mindkettőtől. Rövid otthonkát kapott térden alul érő hálóingére. Csak az átlagosnál egy leheletnyivel karcsúbb lábszára és bokája, kissé lapított, táglikú orra, összenőtt „boszorkányszemöldöke” és tompa fényű, fekete haja utalt *származására*. De tartása nem volt slampos, a bőre pedig feltűnően fehér. Hosszú haját úgy választotta el és simította kétfelé, hogy érvényesüljön értelmes homloka. Szigorúfeketén nézte a belépő férfit.

– Mi van veled, Tánya Butykova hercegnő, galambocskám? – kérdezte kedvesen évődve, s egyben békülékenyen Kábé.

– Hagyd már ezt a tolsztojzkodást, Bornemisz Godunov! – húzta el száját az utolsó szónál a lány. Remegett az idegességtől.

A férfi nem az erős fénytől, hanem a meglepetéstől hu-

nyorgott. Nem volt hozzászokva ehhez az ingerült, sőt, gyűlölködő hanghoz. Engesztelően nyújtotta ki a kezét, de Tánya félrelökte.

– Vedd ezt innét! És öltözz fel!

– Mi baj, Tánya? Komisz meleg van. És az szokatlabb, hogy te nyakig gombolkozol. Máskor...

A lány dührohamot kapott, szinte visította:

– Azt mondtam, öltözz fel, öltözz fel, te Kábé, mert utálok a pucérságodat, azt a riszáló lezserségedet! Nekem ne mind lóbáld itt, mert nincs mit!

Máskor finomkodó, túlzottan választékos modora most igazi, veleszületett közönségesbe csapott át, amint elnyílt ajakkal, utálkozva meredt a meztelen férfitra.

– Jól van, hercegnőm – mondta fagyosan az újságíró.

– Méltányolnám prúd erkölcsösségét, ha nem ilyen közönségesen szólna róla, több évi szemérmetlen és közmegegyezően, közmegelekedésen alapuló meztelenkedés után. Megfordult, és a szobába indult, de a sértődött elvonulás nem sikerült olyan fenségesre így, pucéron. Felöltözött, végigheveredett az ágyon. Kintről fojtott hüppögés hallatszott. Néhány perc múlva az ajtóban megjelent a lány, kísért szemében már nem volt megvetés, kicsi lett és szánnivaló.

– Ne haragudj rám, Kábé. Ribancul viselkedtem.

Ledőlt az ágyra, térdét a férfi fölhúzott térdének támasztotta. Már nem sírt, csak a szeme csillogott lázasan. Az újságíró hüvelyk- és mutatóujja közé csippentette, és gyöngéden megemelte az állat.

– Mi bajod, Tánya? Kár lenne marakodnunk...

– Mindig jó voltál hozzám, Kábé. És most bántalak...

Sokáig hallgattak, a férfi Tánya arcát fürkészte. Nyugtalan-ságot és félelmet látott rajta.

– Ilyen korán hazajöttél az intézetből?

– El se mentem.

– Szabadnapot kértél?

– Fölösleges – sütötte le Tánya a szemét.

– Nem értem. Mindig olyan túlzottan lelkiismeretes voltál...

– Megérkezett ő is, Kábé – mondta pillanatnyi higgadsággal a lány.

A férfi szót sem szólt, nem érte meglepetésként a közlés. Amióta meghirdették a közkegyelmet, ő is többször gondolt arra, hogy már nem a pusztá ténnel, hanem egy élő emberrel kell szembesülnie, akit éveken át gyűlölt, s aki feltehetően viszontgyűlölte őt.

– Láttad? – kérdezte nagy sokára, elfakult hangon.

– Nem. De tudom. Érzem. És ez több, mintha csak úgy szembenézett volna velem az utcán, vagy egyszerűen hozzám lépett volna. Ez több, mint pusztá bizonyosság. Több, mint egyszerűen újra kapcsolatba lépni egy emberrel. Egy kicsit túlér minden emberin... Nem is tudom...

– Értem – dörmögte Kábé.

– Nem értesz te semmit – legyintett újranyíló ellenszenvvel Tánya. – Te ebben a drámában csak függelék vagy. Esetleg lábjegyzet.

– Nem éppen. Már elfelejtetted, hogy járt szegény Petár?

– Nem. De az más volt.

– Na ja. Viszont nem gondolod, hogy ez a négy év...

– Ne ámitsd magad! Nem ismered te Pandula Andrást.

Őt csak Butykó Tánya ismeri igazából, aki közönségesen a becsületes Butykó névre hallgat, mint az ősei, de a keresztségben Tánya lett, mintha a hangzatosságra törekvő öreg apja előre látta volna nyomorult sznobériáját. Pedig lehettem volna egyszerűen Mária is. Attól még pont ilyen „előkelő” lennék, ugyebár!

Olyan keserű önvád volt a szavaiban, mintha a nevéért

Üres doboz

is ő volna a vétkes. Kis lihegő hallgatás után támadóan folytatta:

– És attól még lehetnék Kábé újságíró szeretője, és évődve beszélhetnék vele a fennkölt tolsztoji főnemesek stílusában, és ácsingózhatnék „finom úriemberek” társasága után, akik ha rám néznek, mindjárt eszükbe jut: minden út romába vezet. Pfuj, disznók vagytok mind, ti férfiak!

Végre megint sikerült provokálnia.

– Ne légy következtelen, s ráadásul még trágár is!

– Nem adhatok mást, csak mi lényegem – felelt Tánya.

– És húzd le a kékharisnyádat, kösd belé a közhelygyűjteményed!

– Igazad van, Kábé. Ne haragudj rám. Jó voltál hozzám, és én....

– Oké, fejezd be.

– Visszajött – suttogta a falakon túlra révedve Tánya. – Olyan, mintha kísértetjárás volna a városban...

– Szikrázó fényes nappal.

– Pszt! Ne csúfolkodj! Meghallja!

A férfi fürkészte Tánya arcát, s most vette észre, hogy bőre hamuszürkére váltott, szemében kezdődő téboly ül. Neki is belső remegése volt.

– Félsz, Tánya?

– Azt hiszem, félek is. De inkább valami más...

– Büntudat? – puhatolózott Kábé.

– Lehet. Nem tudom megmagyarázni.

Kábé megragadta a lány karját. Rázni kezdte:

– Gondolj Petárra! Gondolj arra, ami történt! Hiszen szeretted!

– Arra gondolok. És arra is, amit az utolsó találkozás-kor mondtam. És arra, hogy az ő szempontjából bizonyára igaza van...

– Őrült vagy! Térj észhez! – ugrott talpra Kábé. – Mit gondolsz te, minden locsogótól el kell veszítenünk az életkedvünket? Ne félj, van még...

– Isten! – vágott közbe gúnyosan Tánya. – Pandula András nem locsogó. Én ismerem! Én tudom őt!

Felszökött, ide-oda szaladgált a szobában, aztán megtorpant a férfi előtt, s két tenyerét halántékára tapasztva kiabálta:

– De én nem akarok!...

Kábé hirtelen az ajkára nyomta tenyerét, aztán nyugtatólag darálta:

– Ne beszélj számárságokat, gondolni sem kell rá. A végén még rögeszméddé válik.

Tánya kurtán fölnevetett:

– De csak ma éjszakáig!

Megperdült a sarkán, és kifutott a fürdőszobába, ahonnan tíz perc múlva menetkészen tért vissza. Megállt a kis szoba közepén, úgy nézett körül, mint aki búcsúzik.

– Hová mész? – kérdezte halkán az újságíró. – Tisztára buggyant vagy!

– Az én házam az én váram – deklamálta a lány. – Megyek a pataliputrimba.

– Oda? – csodálkozott rá Kábé.

– Ja, mert azt gondolod, hogy innét egyenesen a padisah lakosztályába vezérel a sorsom, nemde?

– Hát ez mindennek a teteje! Mentővel kéne hogy bevitesselek!

– Butykó Tánya hazamegy – dúdolta révetegen Tánya, mint aki valóban megbomlott. – Butykó Tánya ott akarja fogadni őt. Butykó Tánya szembenéz.

– Hű, az istenfáját, ez tényleg bezsongott – dörmögte Kábé, aztán gyorsan egy fotelbe nyomta a lányt, erősen megszorította a vállát, és duruzsoló hangon, ahogyan a pszichiátertől hallotta, beszélni kezdett:

– Na jó, na jó, kislány. Hazamegyünk, szembenézünk, csak éppen nem lesz kivel.

– De lesz – felelt mély meggyőződéssel a lány, szeme egyre fényesedett, az arca meg egyre fakult.

– Hát akkor szembenézünk.

– Te is velem jössz?

– Igen. Várj.

Kábé beszaladt a fürdőszobába, becsukta, és zsebre vágta a meggyilkolt borotváját, kifelé menet beleugrott a cipőjébe. Akkor már Tánya az ajtózárral babrál.

– Megállj! – kiáltotta a férfi, s még abban a pillanatban, két koppantás után nyomban belépett Ivó. Tánya először lemerevedett, és a falhoz lapult, csak amikor megszólalt a férfi, csak akkor nyugodott meg egy kissé.

– Mi az, hová indultok? – Felismerte a feszült helyzetet, tétovázott, aztán csak kibökte. – Megérkezett. Láttam.

– Na ugye – fordult elégtétellel Kábé felé Tánya.

– Semmit nem változott.

– Az baj – mondta Kábé, aztán röviden közölte, hová indulnak.

– Oda? No hiszen! Jobb helyet el sem tudok képzelni...

– Ivó itt az ajkába harapott, elpirult.

– Muszáj – bólintott a lány, s hangjában annyi meggyőződés csengett, hogy ép elméjű ember nem talált volna ellenérvet. A két férfi egymásra nézett, aztán elindultak. A nyári délután kihalt utcáján – mint két sétáló gavallér – közrefogták a lányt. Csak amikor elhagyták a téglagyárat, csak akkor szólt hozzá Ivó.

– Régóta jár az eszedben?

– Amióta meghallottam a rendeletet.

– És azelőtt?

– Azelőtt inkább csak Petár. Meg ő – mutatott személytelenül Kábéra. – Amikor meghallottam, mintha valami megfordult, a feje tetejére állt volna.

– Nincs baj az idegeiddel?

– Nincs. Vagy ha van, csak ettől.

– Be kéne feküdnöd, attól elmúlik.

– Attól csak elodázódik.

– És miért éppen ott?

– Az az öregem háza. Helyszínnek éppen megfelel a kettőnk számára.

– Várj csak, mi is itt vagyunk!

– Az jó – mondta csüggedten Tánya.

– Elmúlt négy év...

– Nyomtalanul – bólintott a lány.

A két barát újból összenézett. Ők is nyugtalanok voltak. A kertés házak ablakain amolyan pillantás se be, se ki redőnyök: az itt lakók semmiről sem akarnak tudni.

Tűzött a nap, a folyó felől enyhe mocsárszag gőzölgött, egyre nyomorúságosabb városzéli házak következtek, itt-ott a kerítés is hiányzott. Kábé sosem járt még erre, bár örökké azt tervezgette, hogy ír egy riportot majd, egyszer, a cigánysorról. A folyó hirtelen, a házak mögül kanyarodott eléjük, mozdulatlanak tetszett, tükrén lángcsóvát vetett az egyre ferdebben verő napfény. Talpuk alól elfogyott a macskakő is, dűlőút portá rúgták, ki kellett térniük a lustán elterpeszkedő háziállatok elől. A folyókanyar után már csak egyetlen házsor húzódott. A két férfiban a szorongás és aggodalom is eltunyult a nagy melegtől. Aztán elfogytak a leprás falú, itt-ott karóbordázatot mutogató vályogházak. Az utolsó putri után már csak kiszikkadt árterület meg száraz cserjés következett. Itt Tánya megállt, s hosszú hallgatás után, egy idegenvezető közönyével kezdte el:

– Ez a cigánysor legvége. Azt hiszem, ezek a putrik a belváros legöregebb házainál is régebbiek. A legrégebbek a világon. Ott, a túlsó parton, ahol most szeméttenger van egészen a láthatárig, ahol azok a barakkmaradványok díszellegnek, nos, azt mondják, a háború előtt ott volt a sintértelep és a dögtér. Éjszaka, ha a purdé nagyon fél, hallja a hajdan lebunkózott kutyák halálvonítását. Én magam is hallottam nemegyszer. Moglehető húsokat is lehet kunyeralni egy-egy szemrevalóbb, frissebb dögből. Arra alább pedig a dombok, s egy a sok Szentkirály nevű település közül. Estelente, ha a csávók megitták a tyűkszarpálínkat, nagyon jóízűen tudták énekelni, hogy: „*Ármentem a Maráson, neki Szentkirálynak, Nekilöktem Juliskát a szénaboglyának*”.

Hirtelen sarkon fordult.

– És itt nőttem fel én, Butykó Tánya, tervezőintézeti rajzoló, a cigánysor üdvöskéje. Itt fog állni a szobrom, szarból.

Bár elejétől fogva tudta, a két férfi most mégis elámult. Egyszerre kérdezték, hogy: „Itt?”. Tánya csöndesen bólintott, aztán alig mozdítva a fejét, suttogóra fogott hangon közölte:

– És ott leskelődik ő. Ott villog a szeme a sziget cserjéi között. Érzem, hogy rajtam van, mint a rontás.

E szavakra a két férfi leplezetlen borzongással fordult a sűrűn zöldellő, kompnai nagyságú hordaléksziget felé.

Brita Alarecal

– És milyennek érzed? – kérdezte bárgyún Kábé.

– Olyan, mint a felforrósodott nyakra vagy csipőre kegyetlen pontossággal ráhelyezett jégdarab. A hidege perzsel.

A házacsán látszott, hogy legalább egy esztendeje senki nem lakja, környékét fölverte a laboda meg a papsajt, kutyatej kornyadozott a melegben, de csodák csodájára, a ház mögötti kertben a már régen gazdátlan almafák gyér lombja között hatalmas, érett húsú gyümölcsök pucérkodtak. Volt valami ide nem illő és szemérmetlen a gömbölyű almák moccsanatlan, hívogató nyugalmasában. Teli szájú, nyálfröccsentő harapások jutottak az ember eszébe, meg köcszemlére kitett női mellek és vállak meztelensége, kacérság nélküli tunya kínálkozása.

– Megérkezünk – mondta Tánya, aztán gyakorlott és közönséges mozdulattal berúgta az ajtót. A két férfit rögtön megcsapta a tömény dohszag. A piciny szobában egyébként meglepő rend volt, csak a szegényes bútorzatot lepte be vastagon hónapok pora. A csikókályha fölött falvédőt keretezett a keskeny ajtó négyszögén behulló éles fény. Egyszerre olvasták el a szürkére porosodott falvédő feliratát, egyszerre nyújtották kagacásba a nyakukat, bár ez a nevetés nélküliözött minden jókedvet, inkább komor volt, a kétértelműség nyomasztó árnyalatával.

KI A FÉRJÉT SZERETI JO EBÉDET FŐZ NEKI

– Lám-lám – jegyezte meg a kitörő rosszkedv csillapul-tán Tánya –, nem mindig jó, ha túl korán lelépünk a hazai falvédőről.

Körbejárt a szobácskában, ujjait, tenyerét végighúzta minden egyes bútordarabon, nem törődve portól szürkél-lő kezével. Mintha újra kellene ismerkednie a régvolt szobával, ahol valaha éjszakákon át riadtan hallgatta hajdan agyonvert ebek utolsó vonítását, miközben a férfiak a szoba közepén álldogálva barátkoztak a mindent betöltő penész- és dohszaggal.

– Innen indultam, ide térek meg – mormolta önkéntelenül is árnyalatnyi színpadiassággal a lány.

– De erről a hamis fennköltésggről meg itt sem bírsz lemondani – fintorgott kedvetlenül Kábé.

Ivó idétlenül, meg sem fontolva a kérdést bökte ki, le nem véve a szemét a falvédőszövegről.

– Főztél-e te valaha is jó ebédet Pandulának?

Tánya megvetéssel fordult el tőle:

– Marha egy tapintatlan ember vagy! Nem főztem én Petárnak sem. De még ennek sem – intett Kábé felé. – Én egyedül csak Tatónak főzicskéltem, aztán a végén már neki sem. Szafaládét mindig lehetett kapni a kocsmában.

– Hogy nem költözött el az öreg soha innét? – kérdezte csendűzőül Kábé. – Volt ő egy időben a Filharmóniánál is. Azok az alapítógok meg már régen a belvárosban vagy az új negyedben laknak...

– Mert okos volt és előrelátó. Mert már a megalakuló zenekar harmadhegedűseként is tudta, hogy csak idő kérdése, és jönnek a fiatalok. Ő meg csak éppen ismerte a hangjegyeket, az a jellegzetes cigány-vibratója, jól elkent fekvésváltásai is mindig kihallatszottak a zenekarból. Olyan derűsen vette fel az ellenőrző vizsga után a végelszámolását az államtól, mint aki öröktől fogva csak erre várt.

Körülnézett a putriban.

– Ha igazában bízott volna azokban a tömpe ujjáiban, a félarasznyi vastag csuklójában, meg lett volna bár egy téli vakációja a zeneiskolában, akkor talán ő is úgy gondolkodik, hogy „más hangok, más szobák”. Mindig azt emlegette, hogy ne próbáljunk másnak látszani, mint amik

vagyunk, ne akarjunk másutt élni, mint ahová valók vagyunk, mert nem lesz jó vége. És lámcsak...

Kábé nem volt „malasztal teljes” hangulatban. Újra elfintorodott. Tánya rögtön észrevette:

– Tudom, most arra gondolsz, hogy olyan vagyok, mint egy putriba hullatott Chat Noir-csepp. És persze, Tató sem volt kifejezetten filozófus, de élte bugyuta szövegeinek igazságát. Ő nem sikeredett olyan felemásra, mint a csemetéje.

A kínossá váló csendben, anélkül, hogy a két férfit hellyel kínálta volna, Tánya maga alá húzott egy alacsony sámlit, combját kényelmesen szétvetette. Szokatlanul lomposan támasztotta meg tenyerével erre-arra ringó térdét, mintha egy hallhatatlan sirató dallamára, ingott felső teste is. Valahová az ajtón túlra révedt, s amikor a férfiak követék pillantását, meglátták a folyó közepén buján zöldellő hordalékszigetet.

– Az évekkkel egyre hosszabb lesz. Hat-nyolc esztendővel ezelőtt még csak kétharmadnyi volt – tűnődött hangosan Tánya. – *Spontán* kis sziget, ahogyan egyre nyújtózik, úgy települ rá a gaz meg a cserje... összeborul. Középen kuckónyi füves rész. Középen ott ül... ő.

– Ha egy csepp esze van, elfut még a környékről is.

– Egy csepp esze sincs annak. Férfi. Nem felejt.

– Neki is jobb lenne...

– *Én* tudom, hogy nem – ringatózott tovább Tánya.

– Hogy is hihette, hogy nyomtalanul eltüntet egy akkora testet, mint a Petaré?! Ezt normális ember nem gondolhatta komolyan! – kiáltott fel értetlenkedve Ivó.

– Mit tudtok ti ehhez! – mosolyodott el a lány. – Nem az volt számára a lényeg, hogy el tudja-e tüntetni vagy sem, hanem hogy *én* értesítettem a hatóságot. Már akkor sejtette, amikor kimenekültem a lakásból. Azt hiszem, a teljes árulásomat akarta látni. Arról akart meggyőződni, hogy végtelenen ribanc vagyok. És meg akarta győzni magát, hogy nem kegyelmezhet nekem. Ha nem hívtam volna fel a rendőrséget, most talán nyugodtan belépne az ajtón, megvárna, amíg ti eloldalogtok, aztán csendesen idetelepedne mellém, és addig hallgatnánk, amíg újra értlenők egymást. Tánya egyre nyugodtabban beszélt, az utolsó mondatok már lassan, mesészerűen lejtettek, s olyan hosszú csenddel folytatódtak, hogy végül a sűrűsödő szürkületbe veszttek. A folyó vasszürkén kanyarodott a városszél mellé, tükrét falánk folyami sirályok kémlték, le-lebuktak, alig hallatszott idáig rövidre sikerülő rikoltásuk. A hordaléksziget zömök erődítményként feketélt már a szürke vízfelületen, s mintha csak a kis szobára is ez az ajtóba keretezett, cserjével benőtt zátony vetne árnyékot, a putri lassacskán megtelt homálllyal. A putri mögötti esti kert felől olykor tompa puffanások hallatszottak, mintha nagy, húsos, túlérett almák pottyannának a fűbe, az éjszaka már-már anyagszerű csendjére.

Kábénak megreszelősödött a hangja:

– Biztos vagy benne, hogy fenyegetőzött, vagy csak úgy tűnt akkor neked?

– Persze, hogy mondta. De ha nem, akkor is... Akkor már a Petár és a tiellenetek érzett gyűlölete is ellenem fordult. Azt hiszem, kétszer nem lehet senkit büntetlenül elárulni, ha csak nem ő Isten fia. Azért férfi, hogy gyűlöljön. És ő férfi, úgy tudott szorítani, hogy elállt a lélegzetem.

Dühösen horkantott:

– De nekem a ti lagymatag cicerészésetek kellett, meg az ágy szélén mondott, betanult szövegek. Ő csak annyit mondott, hogy „Na!”, s már hanyatt is vágott. A szövegeitektől meg magam vágódtam hanyatt. Addig-addig, amíg eltanultam. De azt is csak félig-meddig.

Már csupán a víztükörről verődött némi fény a szobába. Teljesen besötétedett. Tánya lomposan felcihelődött, hosszasan kotorászott a stelázsín, arasznyi hosszú, vastag gyertyacsonkot gyújtott meg, néhány cseppet a kályha szélére csöppentett, beleállította a gyertyát, visszaült a sámlira, pontosan az előbbi pózba, de már nem himbálta magát, csak az ajtó homályló négyszögére meredt. A gyertya lángja csak őt világította meg.

– Most már valamit csinálni is kéne – mondta félig unottan, félig idegesen Kábé. – Nos, mi a szándékom, Tánya?

– Amint mondtam: megvárom. Bevárom.

A gyertyafényben a lány eddig hamuszürke arca kipirult, a szeme is szokatlanul csillogott, de hangja egyre nyugodtabb lett.

– Szóval biztos vagy benne.

– Biztos – bólintott ismét meggyőződéssel a lány. – A fejsze itt az ajtó mögött vagy marokra fogja a *gigámat*. Férfi módra fogja tenni.

– Akkor nincs más hátra, értesítjük a rendőrséget.

– Ebbe senki ne ártsa belé magát – emelte fölt tiltón a hangját Tánya. Kurtán felkacagott: – Különben is, késő!

– Akkor meg itt vagyunk mi – mondta tétován Ivó, s egyre az ajtókeretet kémlelte.

Tánya csak úgy maga elé suttogetta:

– Ti nem is vagytok. Számomra csak ő volt a bizonyosság, mert ő a fajtám. Ti csak kirándulás voltatok, azt is elverte végül az eső. Ezennel mindketten közkegyelemben részesültök. Most *mi* gyakorolunk kegyet! – intett színpadiasán, lány csuklómozdulattal.

– Tánya, ne játszd meg magad! Örök életedben így csináltál, hogy a végén azt se tudtad, ki fia-borja vagy – szidta rekedt-idegesen Kábé. – Fejezd be ezt a hülye komédiát, gyere haza ebből a putriszagból, amíg még marad belőled valami a pózaidon kívül!

– Túl jó színész vagyok én ahhoz, hogy most abba hagyjam, Kábé – mondta szelid öngúnnal a lány –, és olyan tetszetős ez a dráma, hogy a végkifejlet sem ijeszt el tőle. – Fejedelemasszonyi kimértséggel állt fel a sámliról, csuklóból meglebbentette a kezét, aztán deklamálva, de ugyanakkor komolyan mondta, mintha nem is nekik, hanem valaki láthatatlanul jelenlévőnek: – És most menjenek, barátaim. Várom az uramat!

– Tánya, várjuk meg, amíg elmúlik ez az avított színdarabból magadra szabott, hideglelős éjszakád – mondta kérlelőn Kábé, s észre sem vette, hogy rá is átragadt a lány stílusa. – Csak az idegeidet gyötrőd a rémképeiddel.

A lány most megrázta magát, mint aki holmi koszlott-foszlott rongyot vet le, indulatosan toppantott, s közönségesen rikácsolta a képükbe:

– Takarodjatok!

– Ez eszelős – intett meggyőződéssel a lány felé Ivó.

– Ez bizony igen – mondta mintegy magát nyugtatva Kábé, de ő sem hitte, amit mond. Csak folytatta: – Eh, holnapra kijózanodik.

– Meglásd, kijózanodik.

– Csak addig megtelik a ruhája ezzel a putriszaggal – tétovázott Kábé. – És még ki tudja, mivel...

Hogy a lány továbbra is fenyegetően állt előttük, vállat vontak, és az ajtó felé fordultak.

– Holnap vasárnap – szolt át szokása szerint a vállán Kábé. – Elmehetnének a sörkertbe...

– Marha! – köpte a kilépő után Butykó Tánya. – Szegény oktalan állat!...

...Az éjszakában két tétován imbolygó férfialak tapogtatja lépteivel a dűlőút mély keréknyomait. Mocsárszag és

döglött hal büze. Azt mondja az egyik: – Mindig szerette a ripacskodást.

A másik mintha legyintéssel kísérné sötétben mondott szavait:

– Ez már így is fog meghalni... – és saját szavaitól meg-hökkenve elhallgat.

Később:

– Nem kéne lesben állni?

– Egész éjszaka? Megbolondultál?!

– Vagy tényleg értesíteni a rendőrséget?...

Megállnak, visszafordulnak egy ajtónyi világos négyszög felé. Bent gyertya ég, fényében jól kivethető egy szétvetett lábbal ülő, térdére könyöklő, állát öklével támasztó asszonyalak. Arca, szája vonala, arcának egyik felére árnyékot vető, fénylő hegyű orra látszik, csak a szemgödreiben fészkel sötétség. Mintha befelé bámulna, vagy valahová az éjszakán túlra.

– És akkor mi van? Egy dilis lotyó rémlátomásaiért?...

– Hááát... azt hiszem, mi mindent megtettünk. Azt hiszem...

– Éppen itt, jobb kéz felől. Itt kell lennie.

– Valami kutyavonítást nem hallasz?

– En nem. Csak azokat a kutyákat... a házórzőket a külvárosi udvarokból. Azok vakkantanak. Azok is egyet-kettőt.

– De a túlsó partról... A volt dögtér felől...

– Képzeld, mint egy berezelt purdél! Csak a külváros házórzői. Mintha egy kicsit nyugtalanok volnának... Mintha nem is ugatnának, hanem úgy...

Távolodnak a sötétben, mögöttük már csak gyufásdobozni a kivilágított ajtókeret. Aztán már akkorka sem.

– Kár volt a színpadra léptetni. Túlságosan belelte magát. Meg az a szegény Petár is jól ráfázott.

– Te, tudod, én már kezdem valahogy elfelejteni. A borotvája is olyan itt a zsebemben, mintha mindig az enyém lett volna.

– Ez most tényleg eljártssza a komédia végét. Ez belelendült istenesen. Különben már régen utánunk szaladt volna. Nyugtalanoknak ezek a dögök...

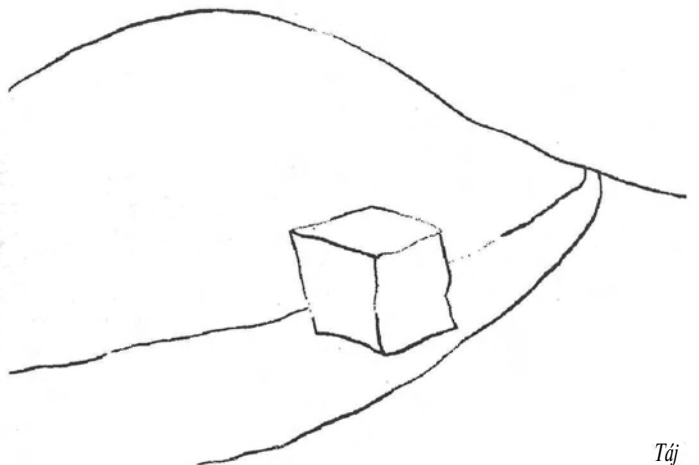
– Hagyd, írsz majd egy formás kis elbeszélést belőle. Olyan blikfangost...

– Frászt! Egy nagy frászt, nem éri meg ez az egész! Nem kellett volna hagyni, hogy olyan sokáig ottragadjon a színpadon.

– Nem.

– Tudod, ez az ő egész zavaros, kétlaki világa, kibogozhatatlan...

Távolodtak. A kutyahangok foszlányai között hangjuk is el-elhalkulva hallatszott, el-elhalt, elhalt.

Táj

Utazás tolókokcsival Coubertin báró körül

edzőkesergő by Nádas Pál

Nehéz objektív képet festeni a paraolimpikonokkal kapcsolatosan, mert az egyik oldalon abszolút elfoglalt emberek vannak, akik vagy maguk is érintettek, vagy mint nevelők, edzők, tanárok viselik a szívükön a versenyzők szakmai sorsát. A másik oldalon a társadalom többsége áll. Ha a társadalom nagy többsége pozitívan irányulna bármifajta mássághoz – etnikai, nemzetiségi különbözőséghez, testi, szellemi fogyatékosághoz, mert ez is másság –, akkor egy Gallovhoz hasonló döntési pozícióban levő sportszakembertől elvárható lenne, hogy hivatalba kerülése után se felejtse el, hogy a sport mindenkié, függetlenül attól, hogy milyen formában végzi a testedzést – ahogy a kultúra is mindenkié.

Egy egészséges sportolónál, legyen élsportoló vagy üzön tömegsportot, a sportolás „normál tevékenység”. Egy mozgássérült embernél ugyanez „létszükséglet”. Ha azért sportol, hogy erősebb, kitartóbb legyen, megalapozhatja az esélyegyenlőségét. A sportvezetők valószínűleg ezt nem így értékelik, hanem úgy, hogy nekik a legszebb, legkispórtoltabb emberekkel kell foglalkozniuk. Egy mozgássérült sportolónak arra sincs lehetősége, hogy a sportolás legalapvetőbb feltételeit megteremtse.

Hiába harcoltam tíz esztendő sportvezetői tevékenységem időszaka alatt, hogy legyen ennek a rétegnek is élsportja, holott a látássérültek, hallássérültek, mozgássérültek sportja is ugyanúgy építkezik, mint az épek és egészségesek sportja. Piramisszerűen. A piramis: a magyarországi sportélet. Aminek az alján képletesen ott van a sok gyerek és felnőtt, a csúcán az Egerszegi Krisztina. Ebben a piramisban ott bújjik három kisebb piramis, s ezek a piramisok ugyanúgy csúcsban végződnek. De ezeket a „csúcsokat” a kívülálló döntéshozók nem élsportként véleményezik, csak rekreációs tevékenységként, tehát nem szívesen támogatják.

Eszközök nélkül ezt a sportot sem lehet eredményesen működtetni és ez a négyszázezer forintos elektromos kocsinál kezdődik... ha egy épkézláb ember hetente kétszer kosarazni jár, meg kell vennie az ötezer forintos edzőcipőt, mert természetes, hogy nem az utcai cipőjében jár el edzeni.

Egy mozgássérülttől elvárnák, hogy ugyanabban a „cipőben” sportoljon – ami ez esetben a tolókokcsi –, csak-hogy ő enélkül a „cipő” nélkül létezni sem tud. Nem teheti tönkre az edzést, mert akkor esetleg hetekig javítják, és nem tud eljutni a munkahelyére.

Az OTSH-nak abban, hogy Magyarországon ma egyáltalán létezik mozgássérült sport, komoly szerepe van, ezt nem szabad letagadni. 1977 óta mindig is adott némi pénzt, de mindig hasonló körítéssel, mint ahogy most Gallov is nyilatkozott. Az apparátus nagy többsége így gondolkodik: „megtámogatjuk szegény fiúkat”...és akkor még

nem említettük az állampolgári jogokat, amelyek a sérült embereket is megilletik. Minden mozgássérült tudja, hogy attól, hogy sérült, nem csodalény. A világnak egy másik pontján már létezik tolókokcsi börtön. Ez rendben van. Ha valaki kerekesszéken gördülve nem talál jobb foglalatosságot, mint hogy bankot raboljon, de – megfelelő(!) körülmények között a jogoknak a büntetőjogban is érvényt kell szerezni.

A Mozsásérültek Sportszövetsége a Magyar Olimpiai Bizottság tagja – 1989 óta. Ennek értelmében jogosultak vagyunk állami forrásból megfinanszírozva, tisztességes magyar állampolgárként magyar válogatottként az adott versenyen részt venni. Ha viszont a MOB nem ért egyet a tagságunkkal, szavazzák meg, hogy ki vagyunk zárva.

Los Angelesben az olimpián a mozgássérültek bemutatóján – az atlétikai versenyek közé beiktatott nyolcszáz és ezeröttszáz méteres kerekesszékes versenyre – nagyon sok újságíró azt hitte, hogy az is olimpiai szám.

Németországban a gyártó cégek rivalizálnak, hogy bármely versenyen az ő segédeszközeikkel, az ő kocsijukkal álljanak rajthoz a versenyzők. Kutatási programokat támogatnak, hogy egyre használhatóbb futólábat, dobókart gyárthassanak.

Ha a magyar férfi röplabdaválogatott leülne az ülő-röplabdaválogatottal szemben, akkor abból hat gól nem jönne ki. Világos, hogy ez nem a megszokott szituáció. Az egyik álló röplabda, a másik ülő röplabda.

Máshogy mozog az ember a földön ülve, és máshogy állva. A röplabdának számtalan válfaja ismeretes, normál, hagyományos, ortodox, 6-6 ellen, strandröplabda 2-2 ellen, nyúlóröplabda gyerekeknek 3-3 ellen, női röplabda, kisebb hálóval, férfi röplabda, tehát egy sportágon belül többfajta játéktípus, differencia létezik.

Ugyanilyen differenciált játéktípusnak tartom én az ülő-röplabdát. A végeredmény a lényeg. Ha például kosarazik valaki, ott is arra törekszik, hogy bedobja a kosárba a labdát, úgy, hogy futva teszi meg az utat bizonyos szabálykeretek között, meg úgy is, hogy kerekesszékből teszi ugyanezt.

Ez a mai már régesrég nem az az olimpia, amiről annak idején regéltek... Ez nem amatőr olimpia, emögött óriási reklámtévékenység, óriási üzlet van, sokan ebből élnek. Ami mögött pedig nincs pénz, ahhoz kéne az a bizonyos szociális háló, ami Magyarországon nincs. Pedig ha létezne egy ilyen védő, segítő háló, talán eljutnánk odáig, hogy segítsük a *hendikeppel* indulókat is, hogy kiaknázhassák a tehetségüket. Egyelőre a mi sportolóinknak azzal kell megküzdniük, hogy lehetek én paraolimpikon, lehetek én a világ legjobbika, de nehogy már jobb legyek, mint a Jónyer... Még ha meg is verhetném.

AZ OLIMPIAI ESZME TELJES MÉRTÉKBEN
ÖSSZHANGBAN VAN AZ EMBERI JOGOKKAL.
EZT BIZONYÍTJA, HOGY A MOZGÁSSÉRÜLTEK
PARAOLIMPIÁJA – MÁS TÍPUSÚ ADOTTSÁ-
GOKKAL RENDELKEZŐ SPORTOLÓK VILÁG-
VERSENYE – AZ IDÉN IS AZ OLIMPIAI
JÁTÉKOK HELYSZÍNÉN KERÜL MEGREN-
DEZÉSRE, EZZEL IS KIFEJEZVE, HOGY AZ ÉP
ÉS MOZGÁSSÉRÜLT SPORTOLÓKAT EGYENLŐ
MÉLTÓSÁGÚ SZEMÉLYEKKÉNT KELL KEZELNI,

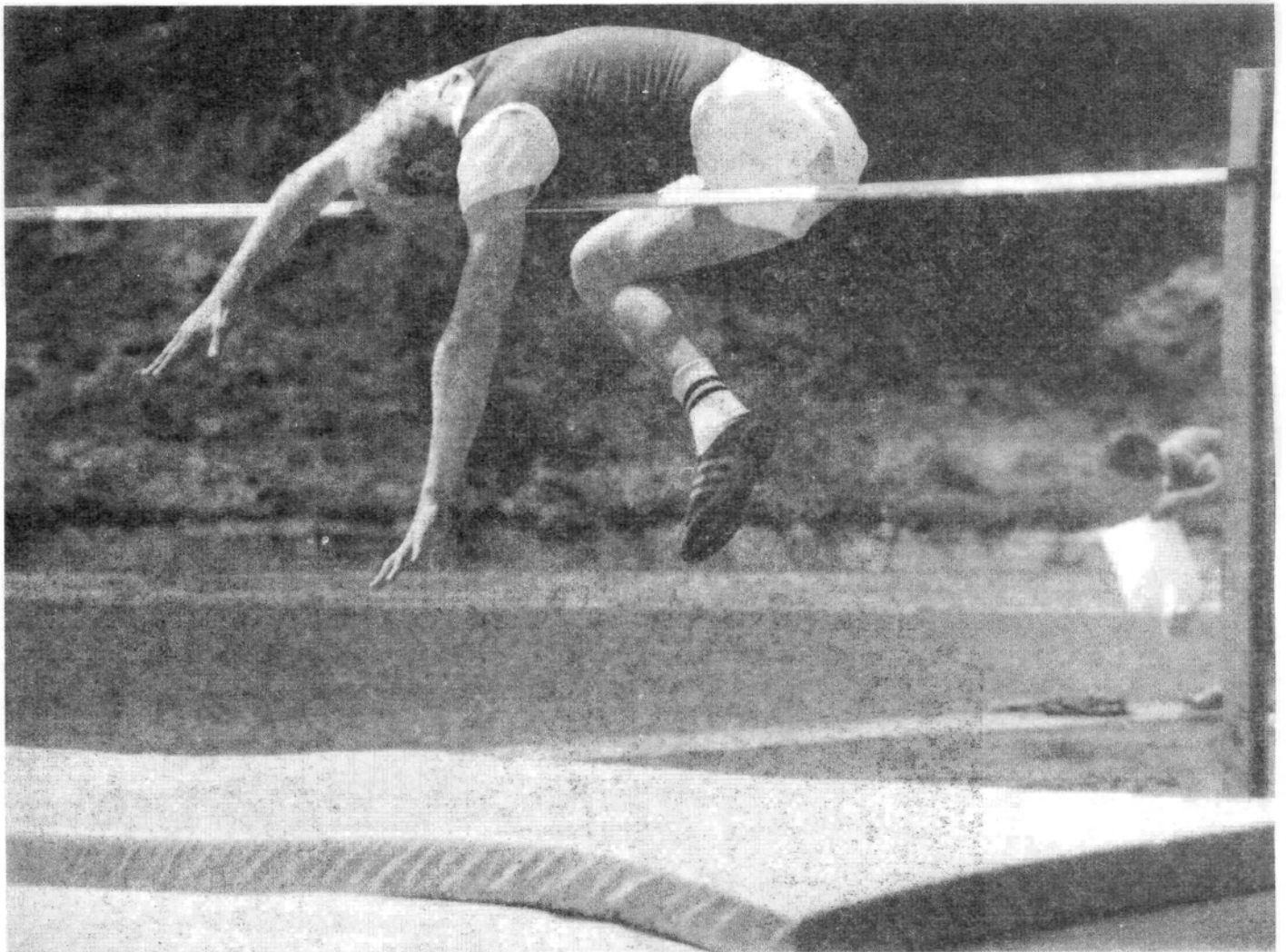

fotó: MTI

**MERT EZ ÁLL ÖSSZHANGBAN AZ OLIMPIAI
VERSENYEK SZELLEMÉVEL.**

**A FENTIEK ALAPJÁN FELHÍVTAM GALLOV
REZSŐT, HOGY TARTÓZKODJÉK AZ ALKOT-
MÁNY 70/A PARAGRAFUS (1) BEKEZ-
DÉSÉNEK MEGSÉRTÉSÉTŐL, A DISZKRIMI-
NATÍV MEGKÜLÖNBÖZTETÉSTŐL.**

**(DR. GÖNCZÖL KATALIN)
AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK ORSZÁGGYŰLÉSI
BIZTOSA**

fotó: Molnár Béla

Eörsi István

AZ ÁLLAMTITKÁR FILOZOFÁL

Elhiszem a kormánynak, hogy takarékoskodni kell. Hogy vissza kell szorítanunk belső fogyasztásunkat, lejjebb kell nyomnunk életszínvonalunkat, a jól ismert, undok okokból. Rosszkedvűen hiszem el mindezt, mert tudom és tapasztalom, hogy az ílymódon keletkező terhek igen egyenlőtlenül oszlanak el. A döntéshozók életkörülményeit a kényszerű döntések egyáltalán nem, vagy alig érintik, sőt, az elitnek akadnak olyan csoportjai is, amelyek folyamatos gazdagodását semmilyen restriktió nem szakítja meg. Elfogadom, hogy ennek így kell lennie, hiszen jobb híján a kapitalista társadalom felé haladunk, mely lényegénél fogva az egyenlőtlenségre épül fel. Hiszékenységet nyilván elősegíti, hogy az én viszonylagos jólétemet nem fenyegetik egyelőre a megszorítások.

Helyeslésemnek azonban vannak bizonyos morális-politikai korlátai. Politikailag nem helyeslem, ha a gazdasági kényszerintézkedések tönkreteszik az alig kibontakozó polgári szférát, a kis vállalatokat, az önálló egzisztenciákat. Polgári társadalom nem építhető fel független polgárság nélkül. Morálisan pedig azt ellenzem, ha a legszegényebbeket és legelesettebbeket létükben fenyegetik az új intézkedések. Kerülni szeretném azt, amit kényelmes karoszekékben egalitáriánus demagógiának csúfolnak, és ezért – szégyen-nyalázat! – az ellen sem emelek szót, amit Szelényi Iván *Hová tűntek a másként gondolkodók?* (Népszabadság, 1996. január 13.) említ meg: hogy a nagyobb bankok vezető tisztviselőinek fizetése „*eléri a minimálbér és a nyugdíjak ötszázszorosát*”. Csak az érzem elviselhetetlennek, hogy a társadalom alján, odalent, már nem telik ételre, lakásra, fűtőanyagra.

Morálisan ellenzem továbbá, ha bármiféle gazdasági megfontolásból megsértik vagy csonkítják az élet kárvallottjainak emberi jogait. Ha csökkentik vagy megvonják a mozgássérültek utazási és közlekedési támogatását, akkor össztársadalmi értelemben csekély haszonért korlátozzák egy már amúgy is hátrányos helyzetével birkózó embercsoport mozgási szabadságát. Ha csökkentik a gyógyászati segédeszközök vásárlására nyújtott támogatást, és ráadásul még növelik is eme eszközök árát, akkor átfogóan diszkriminál-

ják a protézisre szoruló szegényeket: nemcsak mozgásukban, hanem létezésükben is korlátozzák őket, nem egyszer a szó legszorosabb értelmében.

Ehhez képest talán csekélységnek tetszik, és mégis példaértékű az a mód, ahogy sporthatóságaink meg akarták gátolni a magyar mozgássérültek részvételét az idei atlantai olimpián. A mozgássérültek paraolimpiáját harmadszor rendezik meg az olimpiai játékok keretében – Atlantában 102 ország több mint 3500 versenyzője indul 15 sportágban. Ezek a sportolók ugyanolyan keményen edzenek, mint az egészségesek, ugyanúgy nemzeti színekben indulnak és győzelemre törnek, mint az olimpiákon akárki más. Csak-hogy takarékoskodni kell. Gallov Rezső államtitkár, az OTSH elnöke azzal áldozott a takarékoság eszméjének, hogy filozófiára adta nem erre teremtett fejét, és filozófiai alapon indokolta meg, miért nem illeti meg támogatás a mozgássérült sportembereket. Ezt mondta az *Objektív* riportérének tavaly december 12-én:

„*Amikor a mozgássérültek olimpiai aranyérmekről és dobogóról beszélnek, azért az nem ugyanaz, mint ha a magyar éltsportolók olimpiai bajnokokról, olimpiai aranyérmekről beszélnek. És itt ezt a filozófiát, ezt a szemléletet érdemes lenne egy kicsit megváltoztatni. Az olimpiai mozgalom abszolút értelemben a minőségi sportot célozza meg, és az abszolút eredményeket honorálja. Minden, ami a mozgáskorlátozottak sportjában létezik, az relatív.*”

E mélyértelmű különbségtétel nemcsak a mozgássérült sportembereket diszkriminálja, hanem – ha következetesen alkalmazzuk – a női sportot is. Mivel a férfi-versenyzők gyorsabban futnak és úsznak, messzebbre hajtják a súlyt meg a gerelyt, mint a nők, ez utóbbiak eredményei is minősíthetők relatív értékeknek. Nem beszélve arról, hogy a kutyák, a nyulak és a gazellák, az abszolút mérések tükrében, mennyivel gyorsabbak a leggyorsabb férfi-sportolónál. Ha pedig az abszolút értéknek tekintenénk, hogy testhosszuk hány-szorosát tudjuk megugrani, akkor bármelyik bolha vagy varangyos béka lepipálná a távolugrás világrekorderét.

Gallov Rezső érzéketlen okfejtését elítélte már az állam-polgári jogok országgyűlési biztosa, *Dr. Gönczöl Katalin*. Sőt:

megbízhatónak tetsző hírek szerint az államtitkár érvelésének képtelensége azzal a nem remélt haszonnal jár, hogy a mozgássérült sportolók költségvetési támogatással mégiscsak részt vehetnek az atlantai olimpián.

De az államtitkári szemlélet – mely kirívó kisiklás, hiszen számíthat a normális társadalom többségének helyeslésére – továbbra is köztünk marad. Minél rosszabbul megy a többség dolga, annál szívesebben háritánát bajainak egy részét a legkisebb mértékű kisebbségekre. Ez rossz filozofálásra csábíthatja az intézkedőket. Pedig valamely bajba jutott állam irányítóinak demokratikus hajlamai azon is mérhetők, abszolút és relatív értelemben egyaránt, hogy mennyire állnak ellen az efféle kísértésnek.

SPORTÁG	PARAOLIMPIAI CSÚCS	OLIMPIAI CSÚCS
Férfi magasugrás (fél lábbal)	1.06 m Arnold Bolt (CAN)	2.44 m Sotomayer (CUB)
Férfi 100 méter (kar nélküli)	11.63 mp Tony Volpentis (USA)	9.86 mp Lewis (USA)
Férfi 800 méter (tolószékkel)	1 p 40.63 mp Scot Hollenbeck (USA)	1 p 41.71 mp Coe (GBR)
Férfi 1500 méter (kar nélküli)	3 p 54.61 mp Javier Conde (SPA)	3 p 29.46 mp Aouita (MAR)
Férfi 1500 méter (tolószékkel)	3 p 16.24 mp Markus Pilz (GER)	3 p 29.46 mp Aouita (MAR)
Női 1500 méter (tolószékkel)	3 p 46.23 mp Connie Hensen (DEN)	3 p 52.47 mp Kazenkine (USR)
Férfi 5000 méter (tolószékkel)	11 p 10.41 mp Heinz Frei (SUI)	12 p 58.39 mp Aouita (MAR)
Marathon (tolószékkel)	1 h 27 p 53 mp Heinz Frei (SUI)	2 h 06 p 50 mp Densino (ETH)
Női 100 méter-gyorsúszás (vakok)	1 p 01.81 mp Beth Scott (USA)	54.64 mp Zsuang (CHI)
Súlyemelés -90 kg fölött (fekvő testhelyzet)	227.5 kg Kim Brownfield (USA)	Nincs ilyen versenyszám

Tamás Amaryllis

EMBERKÖNYV

– Beszélgetés Fáber Andrással –

Marivaux, Ionesco, Rabelais műveit fordítottad magyarra, Mándyt – többek között – franciára, Párizsban a Collège de France-ban Roland Barthes tanítványa voltál. Oktatsz az ELTE-n, szerkesztesz a rádióknak, publikálsz idegen és magyar nyelvű hazai folyóiratokban, és magasszintű nemzetközi politikai tárgyalások szinkrontolmácsként tűnsz fel például az Elysée palotában. Elsősorban a nyelvtudással kapcsolatos tevékenységeidről szeretnék kérdezni. Mióta tolmácsolsz és hogyan tudsz erre is időt szakítani szerteágazó alkotói munkád mellett?

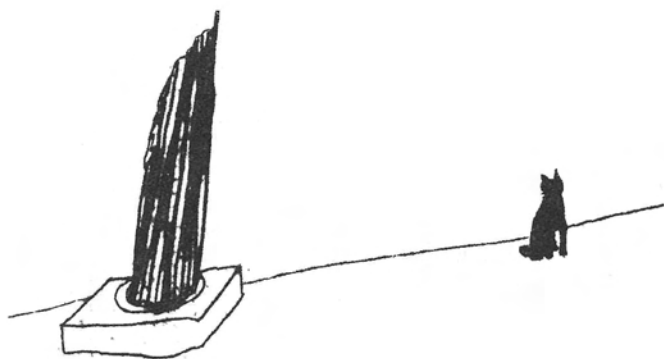
Diákkorom óta tolmácsolok, de igyekeztem magam távartani a magas politikai szférától. Aztán nyolcvanegyben megszülettek az ikerfiaink. Elgondolkodtam, hogy mi az, amiért viszonylag rendes pénzt adnak. A mai társadalomnak az egyik nagy visszassága, hogy a szolgáltató tevékenységet anyagilag a sokszorosára értékeli az alkotó tevékenységhez képest. Ez nagyon furcsa fordított arányosság, amit én soha nem fogok megérteni. Annyira azért felfogtam, hogy alkalmazkodtam hozzá, hiszen volt egy ilyen tudás a birtokomban, ami mind a mai napig az egyik legjobban dotált szellemi tevékenység. De a szinkrontolmácsolás különböző nyelvekre az egyik legnehezebb is a foglalkozások hierarchiájában, tehát ilyen szempontból nincs túlbecsülve. Más kérdés, hogy a mai társadalomban az egyes emberek szemében a tolmács valahol a sofőr és a pincér között foglal helyet. Hosszan tudnám mesélni, hogy a szinkrontolmácsolás milyen nagyszerű mesterség, de azért ahhoz képest, mint amit az ember maga ír, maga alkot, másodlagos foglalatosság.

Nagyon sokszor kerültem az életem során olyan válaszút elé, hogy a passziómnak éljek-e vagy a különböző külső kényszerekből adódó köteleességeknek. És sokszor választottam a köteleességeket a passziókkal szemben.

Elég fiatal voltam még, amikor egy íróbarátomnál vendégeskedtem, aki rossz körülmények között élt, mint sok ifjú író akkoriban. Pici gyerekük volt. Egyszer csak bejött a felesége a fűtetlen konyhából, és megkérte, hogy rakjon a tűzre, mert megfagy a gyerek. Mire a barátom azt válaszolta: „én magyar író vagyok”... Ezzel a példával szemben – megítélésem szerint – az én tehetségem nem akkora, ami megérje nekem, hogy nem gyűjtök be, nem tartom el a családomat.

A kisgyerekeknek, aki voltál valaha, a mai Fáber András az örököse? Az lettél, akinek akkor elképzelted magadat?

Ha találkozna a „fiatalemberrel” bizony sokmindent a szememre vehetne. Minőségileg bizonyosan nem kell szégyenkezni, mennyiségileg van nagyon sok szegyenkeznivalóm. Szerettem volna azokat a belső vonzalmaimat követni, amiket most passzióknak neveztem, tehát a Don Giovanni mítoszokról vagy Mozartól könyvet írni, mert mindezek egyelőre csak egy képzeletbeli könyvespolcon sorakoznak. Amikor legutóbb elküldte a KI KICSODA az újabb kiadáshoz a korrigálni való szócikket „Fáber Andrásról”, egy új rovattal tette azt: FŐBB MŰVEI... Legalább két rossz éjszakát szerzett nekem ez a két szó, majd körülnéztem a lakásban, és megállapítottam, hogy itt

Oszlop, macska

található két kamaszgyerek, és igen furcsállnám őket főbb műveim címszó alatt felsorolni a lexikonban, mégiscsak ők az én főbb műveim. Ezt nem viccnek szánom, a szó komoly értelmében is úgy gondolom, hogy írtam, fordítottam én ezt, azt, amazt életemben, a legfontosabbnak mindazon dolgok és lények közül, akikhez közöm van, őket érzem.

Visszatérve még a kérdésre, tehetséges, kreatív kisgyerek voltam, nyolc éves koromban regényt írtam, zenét szereztem, színházi elképzeléseim voltak, filmet akartam csinálni. Pechemre egy nagyon zaklatott társadalomba és elég konformista családba születtem. Voltak ugyan a családban ellenpéldák is. Egyik rokonomnak, Péchy Blankának például ma sokkal hálásabb vagyok, mint voltam gyerekkoromban. Neki köszönhetem, hogy hét-nyolc éves koromban megismerhettem *Hatvany Lajost*, *Heltai Jenőt*, *Kovács Margitot*. Hogy belülről láttam a színházat, ahogyan az átlagember sose látja. Bekerültem a kulisszák mögé, egyik nagy vonzalmam mind a mai napig a film mellett a színház. A műfordításaimnak nem csekély része is színpadi mű, színházi vagy tévés mű. Ha nagyon magamba nézek, azt hiszem, a szabadságvágyam elég komoly csapást kapott, de mindig van egy kicsike porcikám, amelyik nem adja meg magát a konformizmusnak. Azt hiszem, hiányzott belőlem az a fajta vadság, és semmivel nem törődés, ami szükségeltetik a nagymérvű nonkonformitáshoz. Nem vagyok monomániás, nem tér el az önértékelésem sok nagyságrenddel az általam nagyra tartott emberek értékelésétől. Hadd idézzek egy jeles tudóst név nélkül, mert a mondas az érdekes most: „a jelentős karrierek hullák szegélyezik”. Nekem társadalmi karriervágyam sohasem volt, alkotói karriervágyaim igen, de sosem ítéltem ezeket olyan fontosnak, hogy a hullákat vállalni tudtam volna. Az elhagyott feleségeket, szerelmeket, elkallódott gyerekeket, családot, megfűrt vetélytársakat, agyontaposott szakmai irigyeket... Ez egy kicsi ország, itt mindig több lesz az esz-kimó, mint a foka.

Nem kívánok az embereknek abba a szűk és kevésbé változó körébe tartozni, akik valamilyen parlamenti fogadásról ismerik egymást, én igyekeztem ebből a körből – még ha befogadtak volna is, ami kétséges –, le- és kifelé küzdeni magamat, a saját belső nyugalmam érdekében.

Sokoldalúságodra műfordításaid is utalnak. Művészetnek tartod-e egy mű irodalmi átültetését más nyelvre?

Középszerűnek lenni semmiben nem érdemes. Én huszoneves koromban végiggondoltam, hogy például vagyok-e olyan költő, mint *Verlaine*, *Baudelaire* vagy *József*

Attila. És abbahagytam a versírást. Minden művészetnek, így az irodalomnak is szüksége van derékhadra, de én a derékhad hasznos tagja szerepére sosem pályáztam. Latinul tanultam a gimnáziumban, és amikor verseket kellett fordítanunk, akkor a dolgozatírásra rendelkezésre álló idő alatt nemcsak lefordítottam a verset magyarra, hanem abban a klasszikus metrumban tettem, ahogy azt a költő megírta. Azt hiszem, ez egyfajta mimikrire való képesség, hogy belebújjak más emberek agyába, érzésvilágába. De a fordítás borzasztó avulékony dolog, negyven-ötven évenként újra kell fordítani a világirodalmat. Megmagyarázhatatlan és a legfelkészültebb nyelvészek számára is rejtély, hogy négy-ötszáz éves irodalmi művek ugyanakkor megállnak a maguk nyelvén. Márton László például hihetetlenül jól gördülő, jól mondható, mai magyar nyelven megszólaló *Faust*-fordítást hozott most létre, ami ugyanúgy, mint a régi jó *Faust*-fordítások (*Kálnokyé, Csorba Győzőé*) harminc-negyven-ötven évig fog élni. Az ember nagyon nehezen barátkozik meg azzal, hogy a munkája – még *Arany Jánosé* is – menthetetlenül elavul. Ez majdnem olyan, mint a halandóság. Nehéz szembenézni azzal, hogy még megérhetem, (ha elég hosszú ideig élek), hogy amit fiatalabb koromban lefordítottam, hasznavehetetlenné válik. A fordítás ilyen értelemben használati művészet – egy bizonyos kornak szól – és időleges. Régen ezt irodalmároknak, nagy íróknak, költők művelték. De az irodalom – a kultúra – szerepe is nagyon megváltozott a mai magyar társadalomban. Leértékelődött. Azt hiszem, csak néhány nemes hőbörödött, Isten szolgája foglalkozik még egyáltalán kultúrával. Kicsit úgy, ahogy *Truffaut Fahrenheit*-filmjében az „emberkönyvek”... Akik betanultak egy-egy klasszikust, mert tudták, hogy ez megőrzendő érték. Ilyen értelemben használom én a nemes hőbörödött kifejezést, de az emberiségnek elenyésző kisebbsége „emberkönyv”.

Hozzáteszem, hogy Magyarországon mindig is nagyon csekély megbecsülés járt az igazán jól végzett munkáért. Ezzel meg hiúsági okból nagyon nehéz kiegyezni. Egyszer lefordítottam *Ionesconak* egy nehéz stílusú rádióbohózátát, egyetlen ilyen írt, *Autószalon* a címe. Akkor Ionesco itt indexen volt, mégis megrendezték a rádióban, ez lett az első nyilvános magyar nyelvű Ionesco-bemutató, egy abszurd rádiós szkeccs. Soha nem felejttem el, mit írt az egyik kritikus. Ellelkendezett egy fél oldalon keresztül a hihetetlen nyelvi invencióról... Hogy Ionesco milyen fantasztikus nagy író, micsoda nyelvi petárdák robbannak itt másodpercenként. Azt, hogy a művet nem magyarul írta a szerző, egyszerűen elfelejtette megemlíteni. A jeles vagy sikerült szellemi teljesítménynek – ha az a fordítás mezében jelentkezik – semmi ázsiója Magyarországon.

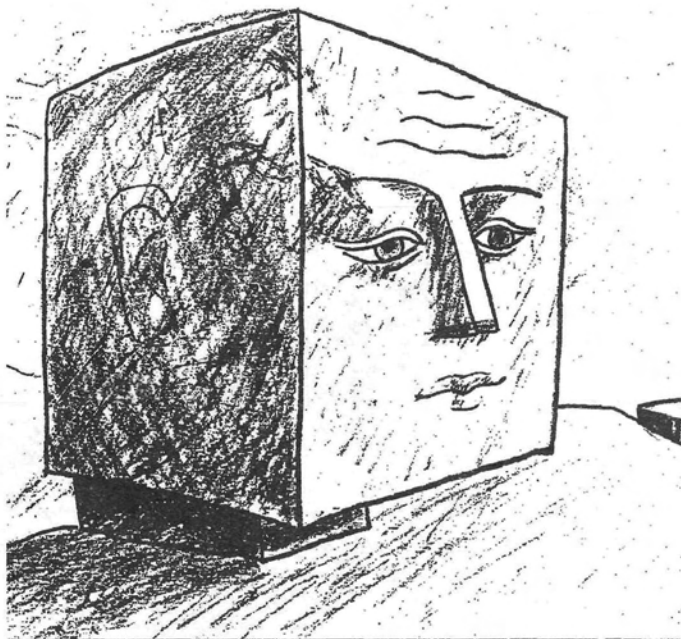
Mik a tolmácsolás legfőbb szabályai?

A „tízparancsolatnak” egyik nagyon fontos pontja, hogy az ember soha ne vigye ki a világba azt, ami a tolmácsolás során elhangzott. Főleg szakmai körben beszélgetünk egy-egy érdekes esetről, például hogy miként lehet egy szinte lehetetlen szituációt megoldani. Erre is megvannak a technikák – ezt azért többé-kevésbé meg lehet tanítani –, ha a tolmácsoló személy félreérthetően fogalmaz, téved.

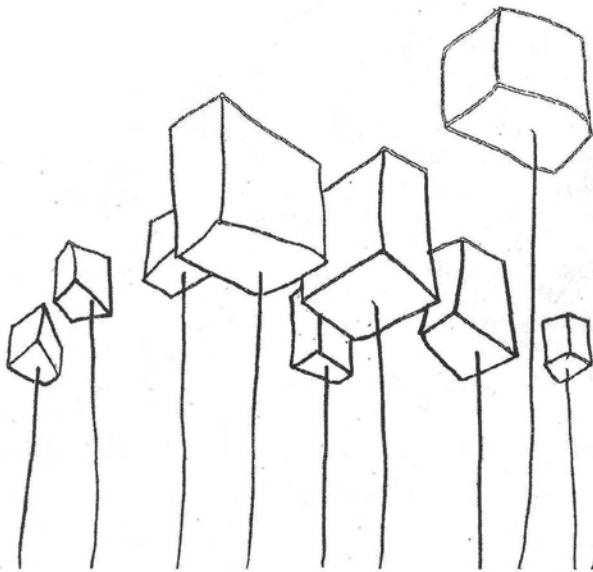
Annyit azért elmondok, hogy *Mitterrand* – akinek vagy nyolcszor tolmácsoltam – gyönyörűen fogalmazott, nem a politikai bikkfanyelven. Igazi kihívás egy nagytudású személyiség pregnánsan megfogalmazott gondolatait ugyanolyan szinten egy másik nyelven visszaadni. Az Elysée palota dolgozószobájában, ahol a francia elnök tárgyalni szokott, szemben ültem egy nagy gobelin-nel. Egy jelenetet ábrázol a kép, de csak sokadik alkalommal volt annyi időm a magam számára, hogy elolvassam az aláírást: „A bölcsesség révén betegségéből kigyógyult Don Quijote”...

Ez alá a kép alá ültetik a francia elnökök külföldi vendégeket, ami, mint minden a franciáknál, nem véletlen, hanem üzenetértékű. Ahogy jelképes volt a lakozott vasból készült, ultramodern asztali lámpa a tizennyolcadik századi faragott bútorok között. Hogy ugyanis ez a politikus olyan európai országnak az elnöke, amely nemcsak a hagyományaira büszke, hanem a modern kezdeményezésekre is. Visszatérve a tolmácsolásra, nagyon figyelmeztet munkára, nagy szellemi és lélekjelenlétet igényel azon a legmagasabb politikai szinten, ahol én ezt művelem. Más kérdés, hogy tudnék egyéb elfoglaltságot is magamnak, de a társadalom úgy ítéli meg, hogy én ebben a munkában vagyok a leghasznosabb, ezt hajlandó a legmagasabb erkölcsi és anyagi elismeréssel honorálni. De ez nagyon ingoványos talaj, a nyelvi tudás ugyanis az egyik legnehezebben megszerezhető és a legkönnyebben elveszithető készség. Soha nem lehet eléggé tudni. Ugyanúgy, ahogy a jeles zongoravirtuóz is tudatában van annak, hogy – ahhoz képest, ami az ő csúcsteljesítménye – aznap mekkorát teljesített (bár a produkciója hatására a közönség szétverte a termet), a szinkrontolmácsnak is őszintén kell értékelnie a teljesítményét. A sportoló, a művészember sem hozza egyenletesen a csúcsmóráját. Akadnak ingadozások, de az a fontos: tudja, addig érdemes csinálni, amíg azt más nem veszi észre.

Arról volt szó, hogy én mennyi mindent csinálok. Ezt szintén Péchy Blankától lestem el. Nem volt tehetségtelen színész, Reinhardtnál is játszott német nyelven, akcentus nélkül. Úgyesen írogatott is. Nyelvészkedett, létrehozott valamit, amit más nem: a beszédkultúra tudományos vizsgálatát társadalmi mozgalommá fejlesztette. Amatőrként vált nyelvészé, de ez nem akadályozta meg az akadémikusokat abban, hogy egyenrangúként tárgyaljanak vele. *Lőrinczétől Deméig* elfogadták a megállapításait. Ő azt mondta az élete alkonyán, hogy ebben is vannak nála különbenek. De egy dologban talán mégiscsak „lefőzi” a többi embert, hogy ugyanis ennyi dolgot ilyen szinten nemigen csinált még más. Én is azt hiszem, hogy az én erősségem a sokféleség. Egy-egy területen bizonyára vannak nálam jobbakk, bár én is ellátok a csúcsig. Látom Mozartot, látom Goethét, látom József Attilát, tudom érzékelni a nagyságu-

A jóisten portréja

Léggömbök

kat. Elég sok területen konyítok valamihez, és épp ez a sokféleség az, amit nem mindenki tud.

Hányféle dologra kell fölkészülni egy üzleti tárgyaláson vagy egy nemzetközi politikai tanácskozáson?

Mindenre föl kell készülni! Nagyon tájékozottnak kell lenni politikában, tudományban, üzleti életben. Annak a bizonyos szakmának a speciális szókincsét fel kell frissíteni. Én szavakat gyűjtök, úgy, ahogy más ékszereket vagy szőnyeget. Persze én is gyűjtök jó könyveket, lemezeket, de elsősorban szavakat...

Riporter, újságírói tevékenységed során Maurice André-tól Charles Aznavour-ig, Werner Nekestől Robbe-Grillet-ig számtalan interjút készítettél, kire emlékszel a legszívesebben és miért?

Bhaskim Shehu, aki menekültként él(t) Magyarországon, nagy hatással volt rám. Ő nem celebritás, elég ismeretlen író. Egy meggyilkolt sztálinista vezető politikai fia, aki mindaddig, míg az apja élt, lázadt ellene és a rendszer ellen, és kilenc évet töltött börtönben a világ legreménytelenebb országában, a sztálinista Albániában. Amikor az apját meggyilkolták, elkezdte vállalni. Nem a fiókdiktátort, a valamikori albán miniszterelnököt, Mehmet Sehut, hanem az apát, aki miatt ő kinasztított lett a társadalmi változások után Albániában. Csodálatos víziójú meséket, történeteket írt a börtönben angol és francia nyelven. Én egy budapesti cselédszobában találkoztam vele, iszonyat szegénységben élt, az a négy négyzetméter sem volt az övé, még az igen egyszerű asztal és a Van Gogh reprodukció sem a falon. A szellemeiken kívül ennek az embernek semmije nem volt, és valószínűleg azóta sincs. Brechtrel szólva, „szerencsétlen az az ország, amelynek hősökre van szüksége”. Számomra ez az ember hős a szónak intellektuális és erkölcsi értelmében.

Isten bűnömül ne vegye, én nem a szent örülteket kerestem soha, és az üzleti életből sem tudnék megnevezni olyasvalakit, aki nagyon nagy hatással lett volna rám, mert az üzleti életben azok a fajta individuális személyiségek, amelyeket én fontosnak tartok, nagyon csekély mértékben érvényesülnek. Az én hőseim nem itt vannak, tudom persze, hogy a világ az anyagiakból is áll. Miközben minden a pénzről szól, ennek a világnak nincs morálja és nincs jövőképe. Ez a világ elfelejti a művészetet, ezt talán árnyaltabban is meg lehet fogalmazni, de ha van feladatom a hátralévő életemben, az a már említett emberkönyvség. Őrizni a kultúrát jobb időkre – és remélem, lesznek ilyen

szempontból jobb idők –, a bőröm bőrkötésébe kötve. Őrizni a tudatot, hogy a kultúra érték, hogy az emberiség szellemisége önálló értéket képvisel. Talán nem paradox az, hogy ezt én nem szőrcsuhát öltve, makkon és savanyú meggyen tengődve képzelem el, hanem lehetőség szerint fűtött lakásban, mert bizonyos körülmények, anyagiak is szükségesek ahhoz, hogy szellemi dolgokkal lehessen foglalkozni. Ne kényszerítse a világ a Shehukat, hogy testi-szellemi-lelki nyomorban kelljen hősleg helytállniuk. Mert nagyon sokan fognak elhullani.

Szerb Antallal hogyan bánta ma a világ?

Valószínűleg egy vidéki áramszolgáltató vállalat üzleti könyveit kéne fordítani, hogy életben maradjon, illetve hogy eltartsa a családját. És könyvelőhöz kéne járnia, mint magánvállalkozónak, mert ma csak annak lehet lenni. *Ottlik*nek van egy nagyon szép írása, annak idején a Kortársban jelent meg, a címe: *A másik Magyarország*. Ebben a háború után azt akarja elmondani a hatalmasoknak, hogy van az a bizonyos Magyarország, ami villanyból, villamosból, krumpliból és anyagiakból áll, és aztán van egy másik, a szellemi Magyarország. Ezt kellene egy kicsit erősíteni, én is így gondolom. A huszadik század emberének legnagyobb tévedése, hogy az információt összetévesztette a gondolattal. Míg az információbőség exponenciálisan növekszik, gondolatunk egyre kevesebb dologról születik. Nagyon fontos, hogy beszéljünk, régi magyar szóval: eszmét cseréljünk egymással. Mindenfelét cseberberélnék az emberek, de az eszmezsere sajnálatosan kiment a divatból. Pedig eltávolodunk egymástól, ha nem kontrolláljuk egymás gondolatait. Meggyőződésem, hogy Kant, amikor kidolgozta filozófiai rendszerét, beszélgetett valakivel, valakikkel, képzeltbeli partnerekkel megvitatta. Az effajta kommunikációból sarjadnak ki a nagy művek is. Én a klasszikusokat azért szeretem, mert a konvenciónak és az eredetiségnek aranymetszésszerű arányát érzem bennük. Fiatalabb koromban vonzott az avantgarde is, mára úgy látom, hogy legfőbb gondja a minden áron való eredetiség. Az a fajta józanság áll hozzám egyre közelebb, amit a klasszikusok képviselnek. Hogy Dante ma is hat, sugárzik, ennek a sajátos keverési aránynak a biztos tudásából táplálkozik.

Ki olvas ma eredetiben Dantét, amikor sokan a hétköznapi beszélgetés szintjén sem mernek megszólalni más nyelven?

Mégiscsak kimaradt egy fél évszázad... A magyarnak azért is nehezebb dolga van, mint egy hollandnak vagy egy svédnek, mert annak az anyanyelve egy nagy európai nyelvcsaládhoz tartozik. Meg azok az emberek is hiányoztak, akik igazán tanítani tudták volna a nyelveket. s egy nagyon vékony rétegnek volt olyan szerencséje vagy privilégiuma, hogy forrásközelből tanulhatott. Szerintem, ha valakiben erős késztetés él, el lehet sajátítani itt is magas szinten nyelveket, anélkül, hogy külföldön járna iskolába. De az is baj, hogy a mai nyelvtanítás kliséket és paneleket tanít, így aztán „előállnak” olyan emberek, akik egyszerre több nyelven ostobák. Azt a néhány közhelyet tudják elmondani angolul, németül is, amit magyarul is elcsivitelnek. A közlés szándékát kellene elsősorban megtanulni. Ez a sok beszédcentrikus, ilyenolyanolyan-centrikus, meg három hét alatt megtanítom fidsziszigetüül beszélni-tanfolyam humbug, szélhámosság. Tolmácsképzős tanítványaim szokták kérdezni tőlem, hogy mennyi idő alatt lehet megtanulni egy nyelvet. Vissza szoktam kérdezni, hogy az anyanyelvét mennyi idő alatt tanulta meg. Annál kevesebb időt egy idegen nyelvre sem lehet szánni, ha jól akarja beszélni.

Te négy nyelven gondolkodsz, magyarul, franciául, angolul, németül.

Az összes általam beszélt nyelvet folyamatosan tanulom, ez nálam hétköznapi tevékenység, naponta találkozom új kifejezésekkel, új feladattal. Ezt az egy éve létező kifejezést például, hogy „állami privatizációs és vagyonkezelő részvénytársaság” is le kell fordítani, s a többi nyelven is naponta születnek új szavak, illetve egy csomó kifejezés kikopik a nyelvből.

Hogyan kommunikálnál, ha soha többet ezeket a nyelveket nem használhatnád, mert csak egyetlen, univerzális nyelven társaloghatna mindenki, teszem azt, eszperantóul?

A tiltásoktól fogva rosszul viselem, valószínűleg áthágnám a tilalmat. Nem szeretem a monotematikus világot, amiben csak egyfélélt szabad mondani, vallani, gondolni. Valószínűleg megtanulnék eszperantóul, egyszerűen azért, mert nekem kommunikálni- és befogadnivalóm van. Használtnám, mint eszközt, de a tilalmat nem fogadnám el. A világ attól szép, hogy emberből is sokféle van benne, meg nyelvből, felfogásból is. Én nagyon sok felfogással nem értek egyet, de *Voltaire*-rel együtt vallom, „az életemet adnám érte, hogy az illető elmondhassa” azt, amiből egy szóval sem értek egyet.

Sosem akartál másutt egzisztenciát felépíteni? Például, amikor

váratlanul elveszítetted a rovatvezetői vagy a főszerkesztői állásodat, és gyakorlatilag munkanélküli lettél?

Ha valaki nem született kozmopolita, ha belső szüksége egy adott kultúrával való intenzív kommunikáció, akkor nagyon nehéz ebből kiszakítani magát. Hosszú távon bízom abban, hogy a minőség, a tudás, a hozzáértés nem felesleges luxus. Nem abban hiszek, hogy a világban egy pozitív igazságszolgáltatás működik, az viszont biztos, hogy a demokrácia, a piacgazdaság eléggé értékelvű ahhoz, hogy ne romboljon szét mindent maga körül, hiszen maga is értékből él, ha anyagiból is, de értékből.

A nyelv

készített saját anyagból a filmgyárban. Aztán egyszerűen elkezdett filmeket rendezni, és Európa-díjas, világszerte ismert rendező lett. Kérdeztem tőle, hogy hogy is van ez, hát te nyilván tíz évvel korábban is tudtad mindezt, akkor hogyhogy csak most bizonyítható? És akkor Bereményi azt válaszolta: „az emberek megengedték”... Ez csodálatos mondat. Én is csak azt tudom mondani, hogy nekem mind a mai napig ezt engedték meg az emberek. Ilyen egyszerű.

Ladik Katalin

A KÍGYÓ

*Leengedte szárnyait, az almából kifutott a vér.
Kémlelte barátnője arcát, amely maga volt a pikkelyes ég
csodálkozó, bukott angyalokkal.*

*– Ez minden? De ugye nem igaz? – kérdezte bizakodó
hangmozdulattal, örökzöld farokkal fogai között.*

– Ez nem minden, de elég. Elég minden.

Belőled én maradok, belőlem ég ami marad.

Neményi Zsolt

NEM BAJ EZ A NAP IS

*Jó, mondtam, landoljunk akkor a tengerre, tengerre néző
üres kis dombra, Eszkimó hátrafésült hajára
a Szmolnij utcánál, dokumentumszerűen, ahol megütkezött
ezzel az északi széllal – de mégis inkább a tengerre,
ami hirtelenebb, festőibb, mint Eszkimó haja
hajnali ötkor, mert az falhozlapuló morzsolt
mészhaj, és pergamenszerű, mint a reggeli padok,
földpart és cikóriaszag, és a ritka szálak mögött
a központozott pórus.*

*Nem baj ez a nap is, csak a rézpuha sérvek,
hallgatózom, hogyan is hemperegnének
abban a kocsonyás anyagban, zöld agysérv,
amint mondani szokás,
ám mégse zöld, inkább kék,
teljesen, mint a tiszta gríztömeg – fürdődressz,
s teletömődik a szám homokkal, amint orvosbarátom
vezényszavait kiáltozom:*

*A Kasztner főhadnagy vérvörös
faszát fogom elviselni ezt a sok tintalevet
ott belül, porcelángubót, a támadó agyat,
irgalmatlanul a gőzt, ezt az irdatlan arcot,
hogy felbukkanjon a grízparton (s.o.s.-folyadék),
mert miféle gerinc tartja ezt itt fönne?, hát úszna még,
úszna ki belőlünk, mint egy fél hattyú
(hattyúfele, mondtam régebben), rézbőrű hattyú,
bizonyos kontraszt a bájos arca, a fürdőmedence
teljesen, mint a tiszta víztömeg, kék,
és sötétedésig benne rézszínű pont,
a bájos kontraszt, ami, tehát ez, szép,
akár a lependeredő rögek, vagy mint
az ostorozás alatt az epidermisz.
(Oly rózsás hát!)*

*Megcsap udvari festőnk valószerűtlen keverékszíne,
végül el lehet találni ezt a képet (festményt) is,
jegyezem meg barátságosan,*

s aggodás szerfölt, .hogy csillapodik-e
 az álmkóros kompozíció, a színezékek
 és vidám lucok a képen, mert talán
 ha terpeszbe állna, s lába között
 hátrapillantva közeledne, akkor talán...
 egy vonás, dőfés is elegendő lenne
 keresztbe-kasul, s nemsokára befejeződhetne
 ez a kép, és az ujjai, amiket nem véd a meleg,
 egyenes ujjak, pedig a hideg műteremben
 a fagytól persze csak görbülnének egyre,
 s nem fúródának a nemes anyagba,
 Eszkimó hibás szürke tartományba, ropogós acéltű
 a preparált agyba, szószörnyetegeré elé. Ott legbelül
 befejeződhetne ez a festmény.

Úgy néz ki, alakul, egyre kihívóbban,
 döfköd, most már abszolút utoljára
 ezzel a keverékszínnel (zöld és sárga) pamacsolja
 a bejegesedett lepedővásznot; lassan, jobbról
 balra, balról jobbra, amely lassúság következtében,
 mint a tapló, úgy ül rá a szín, s bőrösödik
 a teteje, bőrösödik végre ez a kompozíció.

Hajnal

A HIÁNYZÓ LÁNCSZEM

(Falkland-szigeteki matrózkocsmákban hallott történetek alapján összeállította St. Auby Tamás – 1984. – TNPU-Archívum)

Charles Darwin expedícióra indul otthonából, ahol a tárgyak méret szerint vannak osztályozva: lombikok, csipeszek, szikék, mikroszkópok, kagylók, rovarok, gyíkok, kitömött madarak, agancsok, egér-, macska-, majom-csontvázak, Krisztus-szobrok stb. –

Elmegy egy gyár előtt, szegények a járdán, gazdagok a hintón, nemes ló, nemes szamár, öszvér, korcs kutya, döglött madár, szálló madár, a gyárban gépek zakatolnak, a munkások dolgoznak, a mérnök figyel, a gyáros szivarozik, potyog ki a termék, a selejtet kiválogatják –

Darwin az utazásra felveszi kamatjait egy bankban, emelkedő grafikon a falon –

A kikötőben a tömegnek (fehérek, sárgák, feketék stb.) beszédet tart a hiányzó láncszemről, amit keres –

A hajón ír, pecázik, távcsövez, gondolkozik –

Dél-Amerika partjainál a sziklákon tűz ég, körülötte majomszerű állatok bóklásznak –

A hajó legénysége becserkész és hálókka elfog három fiatal példányt

– „elevenen, két hímet, egy nőstényt” –

egy negyediket elejtenek –

Az eleveneket a hajón ketrecekbe zárják –

Darwin az elejtettet megnyúzza és felboncolja, hosszan tanulmányozza, belső részeit spirituszba teszi, csontvázát a kitömött kondorkeselyű mellett a kabinjában tartja –

Darwin gratulál Fitz-Roy kapitánynak:

– „Íme, a Hiányzó Láncszem! Nem csupán a természet, a természettudomány is mutálódik!” –

A kapitány gratulál „Don Carlos”-nak – Darwinnak –:

– Nem csupán a természettudomány, a hadtudomány is mutálódik!” –

Diadalmasan visszaindulnak Európába –

Darwin figyeli a példányok magatartását, ír –

Észreveszi, hogy

– „A furcsa torokhangokba érhető angol szavak keverednek, amiket a matrózoktól eltanultak etetés közben.” –

Beszélni tanítja őket:

– „Kő, kő, egysejtű, egysejtű, növény, növény, állat, állat, majom, majom, ember, ember, király, király, fejlődés, fejlődés, hiányzó, hiányzó, láncszem, láncszem”

– „A nőstény tanulékonyabb” – írja naplójában –

Darwin a hajóáccsal egy ládából labirintust csináltat, ebben kapják a láncszemek a táplálékot:

– „Ügyesek” –

A matrózok megerőszakolják a nőstényt, Darwin csóválja a fejét –

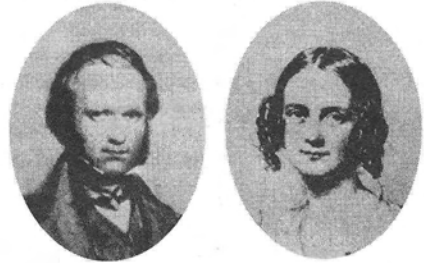
A kapitány megmagyarázza:

– „Don Carlos, ezeknek a szegény ördögöknek mégiscsak jobb ez, mint a kecske” –

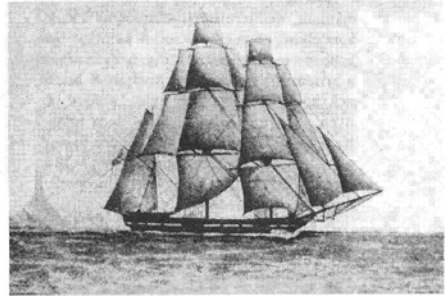
Az egyik hím őrjöng, szigonnyal és korbáccsal verik –

A másik hím némán sír a szalmán a ketrecsarokban –

Megérkeznek Angliába, a kikötőben csődület, felirat: „ÜDVÖZÖLJÜK A HIÁNYZÓ LÁNCSZEMET” –

Charles Darwin és felesége, elsőfokú unokatestvére, Emma Wedgwood

A Vizsla, amivel Darwin körbehajózta a Földet

Egy hiányzó láncszem (az expedíció egyik tagjának rajza)

Darwin a vörös szőnyegen beszédet tart a felfedezésről – Beviszik a láncszemeket a székesegyházba, de a püspök nem kereszteli meg őket:

– „A hiányzó láncszem még nem ember, tehát nincs lelke,

– az állatok örökre pogányok” –

Fitz-Roy kapitány elviszi őket Gretna Green-be, ahol a kovács titkon megkereszteli őket, a nőstény a Tűz-

földi Kosár nevet kapja, mert elfogásakor egy kosár volt a mancsában, az egyik hím a Yorki Székesegyház nevet kapja, mert egy olyan hegynél történt az elfogása, ami emlékeztetett a yorki nagytemplomra, a másik hímet Pityke Jimmy névre keresztelik, mert – „Egy gombért cseréltük” – füllenti a kapitány –

Beszállítják őket a londoni Királyi Állatkertbe, az utcák mentén az éljenző nép virágosóval borítja a rácsos kordékat –

Három ketrecbe rakják őket a csimpánzok épületében, etetőt és idomárt rendelnek ki melléjük –

Pityke Jimmy nem eszik, beszorul a feje a rácsba, és hamarosan elpusztul –

A zsúfolt Tudományos Akadémián Darwin előadást tart a Hiányzó Láncszemről –

Láncon bevezetik a meztelen Tűzföldi Kosarat és Yorki Székesegyházat,

– „Hogy hívnak?” –

– „Romero” –

az idomár korbáccsal odacsap,

– „Hogy hívnak?!” –

– „Yorki Székesegyház” –

– „Négykézlábra!” –

– „Kétlábra!” –

– „Mi ez?” –

– „Lánc” –

– „Hogy hívnak?” –

– „Maria-Juanita” –

az idomár korbáccsal odacsap,

– „Hogy hívnak?!” –

– „Tűzföldi Kosár” –

– „Négykézlábra!” –

– „Kétlábra!” –

– „Mi ez?” –

– „Szem” –

ováció, gratulációk –

A tudósok jegyzetelnek, kérdeznek, hozzászólnak –

Két tudóst – az egyik az Isteni Teremtésre hivatkozik, a másik azt állítja, hogy a majmok származnak az embertől – azonnal megfosztanak akadémiai tagságuktól –

A hiányzó láncszemeket elviszik a királyhoz, a hercegnő elájul az undortól:

– „Szörstelen állatok, irtsák ki őket!” –

A király parancsba adja:

– „Tenyésszék őket, mint az arisztokráciát, de vigyázzanak, nehogy ezek is afejükre nőjenek!” –

Licitálnak, a nőtényt egy lord, a hímet egy húsgyáros veszi meg –

A lord a kastélyában egy pazarul berendezett szobaketrecben tartja Tűzföldi Kosarat, és kedvtelését úzi vele, aki tengerparti képeket fest, különös-hangzású dalokat énekel, gitáron játszik ketrecében az összegyűlt, meglepett vendégeknek –

Tűzföldi Kosár négyes-ikreket szül, egyedül,

– „Lám-lám, az állatokat nem sújtja a fájdalommal való szülés isteni átka” –

– „Már befogásakor vehes volt” – állítja a lord –

A hiányzó láncszem-kölyköket elválasztják anyjuktól, a csimpánz-nőtény mellé teszik őket az állatkertben –

Az egyik hímet a British Múzeum megvásárolja, leölik, kitömik és kiállítják egy központi vitrinben, felirat:

– „Hiányzó Láncszem-kölyök – 7 hónapos, hím – Tűzföld – 1839” –

A másik hímet a lord az orosz cárnak ajándékozza, a cár elcseréli egy indiai fehéreléfantra, de a kölyök a Pamir-hegységben, szállítás közben megszökik, farka-

sok nevelik fel, belőle lesz a Yeti –

A harmadik hímet az Argentín Királyi Tudományos Akadémia kapja, ahol nem értik még az evolucionista teóriát, felnevelik, iskoláztatják, később ő lesz az első argentin darwinista tudós. Patagóniában gyűjti a buenos-airesi Természettudományi Múzeum számára a hiányzó láncszemeket –

A nőtény-kölyköt megveszi a húsgyáros, és tenyésztési célból Yorki Székesegyház mellé zárja az ólba –

Tűzföldi Kosár spanyolnyelvű levelet küld nekik:

– „Drága Romero és drága kislányom, Victoria, nem tudok rólatok semmit, hiányoztok, lelkemben örökre hozám vagytok láncolva – Mária Juanita” –

A levelet a húsgyáros titkára elfogja és elrejtí –

Romero ordít az ólban:

– „Az ember mikrotheos!!!” –

majd hipnózisba ejti az etetőjét és – karjában Victoriával – megszökik –

A húsgyáros hajtóvadászaton látja vendégül az új királynőt, tábornokokat, püspököket, művészeket, tudósokat, Darwint is –

Yorki Székesegyházat kürtökkel és kutyákkal csapdába ejtik, a mezőn levágják, nyársra húzzák, megsütik, hosszú tábori asztaloknál felszolgálják, „Hiányzó Láncszem a la Darwin”, vadás-mártással, áfonyával, angolosan, argentin vörösborral, egy vegetáriánus tábornok nem kér belőle:

– „Én nem eszem állatot” –

Victoria is, akit a kutyák megtalálnak egy bokorba rejtőzve, a királynő ölében kap a pecsenyéből –

A húsgyáros kéri a királynőt, hogy küldjenek gyűjtő-expedíciókat, mert nincs több hímje,

– „De ne túl sokat, mert akkor lemegy a hús ára” –

Maria-Juanita, aki tüdőbeteg lesz, s ezért a lord eladja egy bordélyháznak, sztrájkot szervez –

Kitör a „Nagy Londoni Lysistrate-lázadás” –

A papok ezt bizonyítékként prédikálják ki:

– „Ógörög, pogány módszerek!” –

A Maria-Juanita által vezetett nők az utcára vonulnak:

– „Az ember mikrotheos!” –

– „Az egzisztencia szent!” –

– „Egyenlőség, testvériség, szabadság!” –

A Buckingham-örtség egyik tisztje:

– „Cél: a Hiányzó Láncszem! – Tűz!” –

Darwin a Királyi Akadémián kijelenti:

– „A Természetes Kiválasztódás Törvénye által bekövetkezett fejlődésnek köszönhető az, hogy mi, emberi lények, végre megismertük ezt a természettörvényt, ami akkor is működik, ha nem vagyunk tudatában: semmi sincs sem nélküle, sem ellene, mert e Törvény objektíve mindenütt jelenvaló, mindenható és örök.”

Tűzföldi Kosár, Yorki Székesegyház és Pityke Jimmi (korabeli rajz)

Tandori Dezső

„ALJOSA BÚCSÚJA”

1977-ben, egy forró, kihalt, nekem nem tudom miért olyan csüggesztő, nagy nyári napon, szombaton, fáradtan ébredtem, életuntan – ó! hohó! –, azt mondtam: „Istenem, eleget adtál... mindenfélét... barátságot, szerelmet... nem akarom újrakezdeni... kérlek, hagyj örökre békén”. Szabadon idéztem akkor s most Graham Greene-t, *The Heart of the Matter* című regényét, melyet még irodalmi kutya-kölyök-koromban Mészöly Miklóssal jószerén egyidejűleg olvastunk, egyéb könyvek mellett hosszú sétáinkon taglaltunk. No, lementünk társnémmal vásárolni, s a poros járdán, a kihalt napfényes világban egy verébfiókat leltünk, kit megmenteni nem bírtunk még, de a következőt igen, ő lett Szpéró, élt tíz és háromnegyed évet, utána egy évvel jött a Samu, élt tizenhárom stb. Mintha Isten azt mondta volna nekem: „Öcsi, azt majd én határozom meg, mikor volt elég, meddig nem elég... tessék ügyködni”. Hála az égnek még mindig van öt madarunk, egy vak széncinege például, meg négy veréb, öregek, gyermekként kedvesek nekünk, s még sok mindenként. De hogy haláluk közeledik inkább, s nem idekerülésük perce – na, világos? abszurd mondás, mégis hangsúlyoztam vele egy tény –, erős szívszorogások fognak el, mi lesz azután? Elérkezne az, hogy „Isten békén hagy”? Már az ne legyen!

De így aztán elfognak ismét csüggedések, Kafkát sem kell idéznem hozzájuk rég, egy idő múlva az van, hogy „ember a dolgát maga intézze el, ember legyen maga hasonlata”... hát hasonlatanyagom tényleg van elég, sok is. Újabban – főleg Gida madarunk halála után – sokszor búsongtam. Finom szóval élve. Elnéztem a megmaradt Ötöket, ő, hol vannak már tizenegyen, tizenketten! S akik élnek, itt fognak hagyni engem szintén. Már szoktam magamat – mint J. A. a szívét a csendhez – a kinti madarak szépségéhez, az ő elevenségük önzetlen, fogyasztó apró-népséget. Éljetek egészségben, ne szoruljatok rám! Hát ez se könnyű műfaj. Látogatom a megboldogultak sírját, aztán átvágok a Naphegyen, kora reggeli, csendes utcák – a csend, a csend! –, rakják a fát a Déli pályaudvarnál, baktatok. Idős hölgyek jönnek bevásárlókosárral. Pilinszky jut eszembe, az ő verse, ahol a nagyra nőtt kendőben és kabátban valaki, talán a költő beteg édesanyja, mint Karamazov Aljosa, olyan.

Műlik elfelé mindenféle. Nekem. Senki át ne vegye hangoltságomat. De hadd legyen jogom mesélni. Ó, amikor nem volt szabad peszsimista dolgokat mondani, mert ártott volna az a termelésnek. Hamlet-kötetem, Talált tárgyam, melynek A. Rimbaud a sivatagban forgatott lett volna a címe, eleve nem volt kegyelt alapmatéria így, így sem. A sok bírálat, sértegetés, szinte lesajnálás – ugyanúgy fordított beljebb magamba, mint alapvető hajlamom; ám mert természetem komoly, idézem Petőfit, komolyan akarom a kapcsolatokat is, hát ezekben, ezekhez felvidámodom. Nem feledhető azonban az elmúlás feletti alapkeserűség. Nem véletlen, hogy Lenaut fordítottam jószerén elsőül, még abban a bizonyos írói kutya-kölyök-korban. Hát valami elmúlásos bánatra a Karamazov-testvérek regényéből azt a híres mondást szerettem volna csak citálni, hogy „A szerelem elmúlt, Mitya”, de helyette csakhamar az utolsó, Iljusecska temetése. Beszéd a kőnél című fejezetre lapoztam. Mennyit beszélnek manapság az unalomról. Nem kell ezt erőltetni, rossz-cimkéül aggatni. Egykor nyilván nem ez az Aljosa-Iljusecska fejezet volt vérlázító-kedvenc izgalunk e könyvből. Ma engem e lapok fokról fokra jobban megrendítenek.

Afiúktól, fiatal barátaitól búcsúzik Aljosa, a temetés után, Iljusecska „kövénel”. Ezt mondja: „Uraim, hamarosan elválunk. Egy ideig még itt maradok... de hamarosan elhagyom ezt a várost. Tehát elválunk, uraim. Állapodjunk meg itt, Iljusa kövénel, hogy sohasem feledjük egymást.” Már nem is pontosan idézem. Először Iljusát, másodsor egymást, ez a szöveg. De szép, ugye? És hogy „akármilyen fontos dolgokkal foglalkozunk, akármilyen tisztségbe jutunk, vagy nagy csapás ér – sose feledjék, milyen jó volt mindnyájunknak, amikor ilyen szép és jó érzés egyesített bennünket, s ez az érzés, amíg a szegény kisfiút szerettük, talán bennünket is jobbá tett, mint amilyenek valójában vagyunk.” S ha netán rosszakká lennénk, ha csak átmenetileg is, mondja Aljosa, de egyetlen jó cselekedetünkre visszaemlékezhetünk, mint ahogy Iljusának segítettünk etc., az már megváltás, segítség.

Rádásul az is előjön, hogy Iljusa azt kérte papájától, sírjára szórjanak morzsát, jönne oda sok veréb, akkor ő nem érzi magát egyedül.

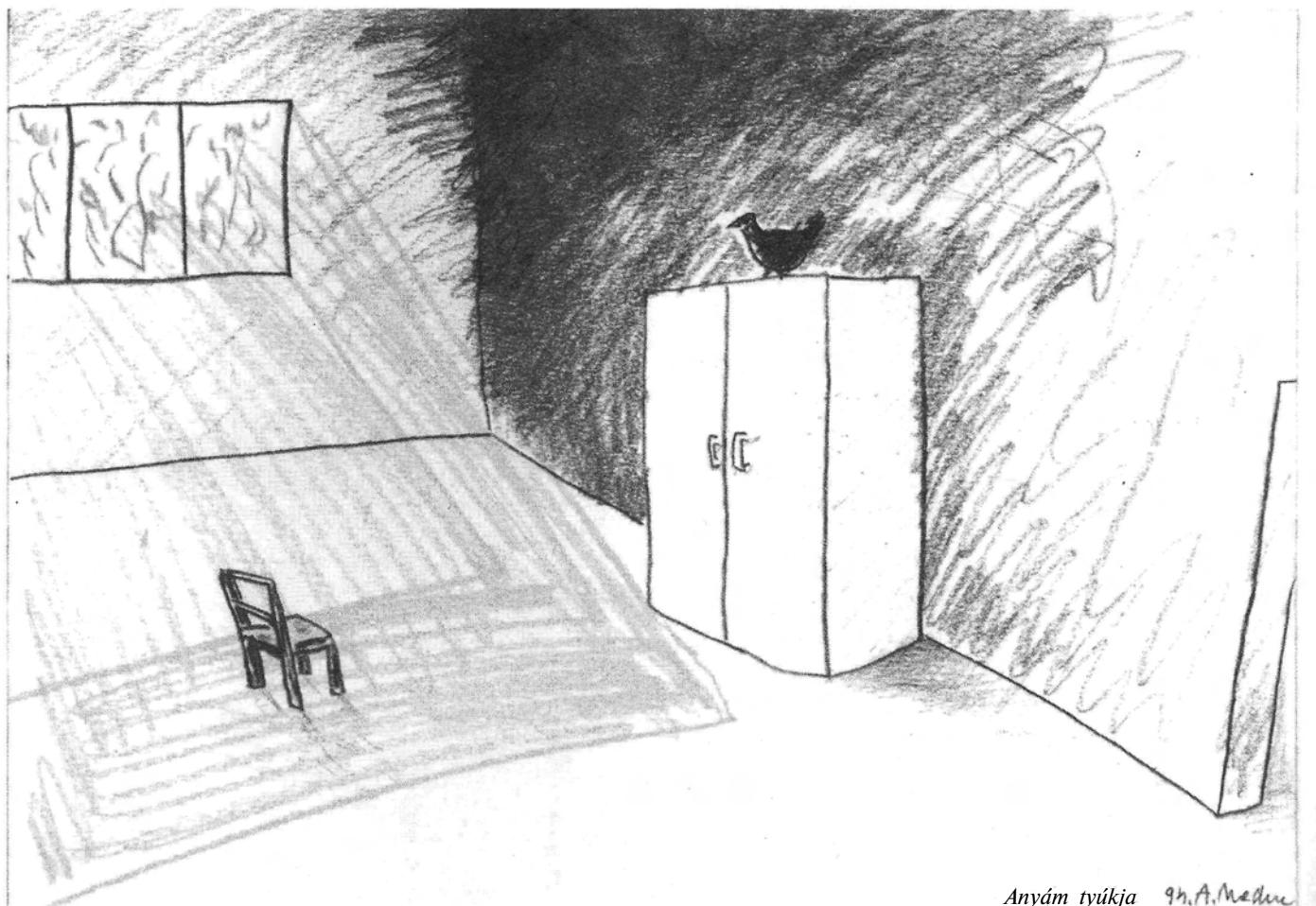

Istenem, Istenem – hogy Ottlik Géza olykor kifogásolt, „túl kevésbé művesnek” nevezett szavait idézem – Istenem, Istenem! Milyen könnyen csüggedek. Elhagynám a várost és határát, ahogy Szép Ernő írta, holott ő írja azt is, hiába megy el, csak magával megy szembe. Erre mutatott rá a Karamazov-szöveg.

Milyen nemesen izgalmas, nyugtot mennyire nem enged! Egészségesebbé-nyugtalanítja így a szívet, masszáz. Állok az ő köveiknél, a madársíroknál. Társaiménál. Bizony, ha az Odüsszeiát olvasgatom, akkor is az a sor kap meg a legjobban, mely a társak elvesztését panaszolja fel. De ha nagyon erős vagyok, ezt gondolom, még életemben, nem a síromból, úgy érzem, velem vannak halott szeretteim, a madarak. Mi minden emlék gyűlt össze! Éliás, ahogy úti könyveinkre és karunkra hordta fészékéhez a fűvet. Dehogy értelmetlenül! S Iljusecska köve? Szpéro mennyit álldogált kalitkájában a nagy kövön. Most kezembe veszem, megszorogatom a követ. Porózus, likacsos kavics. Samu annyira szeretett a tenyeremben ülni, mert látta, Szpéro is ott hasalgat. És Csucusu ződink igazságosan osztotta meg szabadidejét társném közt s köztem. De ezek csak a nagyon könnyen elmondható emlékek. A bonyolul-

tabbak olyanok, mint amikor nem tudjuk egy kedves, fontos hely címét, nevét, ám teljesen világos, akár Londonban, hogyan találánánk, álmunkban is, oda. Főleg álmunkban. Álmomban ritkán élnek újra halott madaraink, de nagyon boldog álmok ezek. Ide kötnek, igen, még élve érzem jelenlétüket, s fogalmam sincs, hogyan, mert testi valójukban, persze, hogy nem, de azt érzem, „feltámadnak”, találkozni fogunk. Ki tudja, miféle érzet fog el egy nap, s azt mondom: „itt van újra a Csucusu...” Vagy a Samu. A Szpéro. Éliás. A vak Pipi Néni.

Aljosa búcsúszövege épp ezt adta nekem: nem szabad elbúcsúzni. Ha elutazom is olykor, amiként Szpéro élete alatt sosem mentem sehova, Vecsésig se, német ösztöndíjra se, itt vagyok honos, ide köt „az ő kövük”, sírjuk gesztenyefája. És az „Iskola a határon” híres trieszti lovása mintájára valaki-valami egyértelműen azt mondja nekem: Élj. Ami elviselendő, épp így, nagyon is élve kell elviselni. Hogy beleépüljön minden alkalmi elmenésbe, alapvető ittmaradásba. Viszontlátásra, uraim! Köszönöm, hogy együtt voltunk – egy írás, egy olvasás erejéig. Viszontlátásra, kedves hölgyek, urak, a viszont-olvasásra.

Anyám tyúkjá 9h.A.Medve

Antal István

BÉCSI SZELET

Egy osztrák-magyar avantgárd filmprogram műsorához válogatandó filmeket nézni jártam Bécsben. Evidens, hogy egy ilyen összeállításhoz az ember végignézi újra az akcionisták egykori, a hatvanas évek közép-európai nyárspolgárait pukkasztó szexdokumentációit is, amelyek ordenáré bája mit sem vesztett erejéből az időközben elmúlt harminc esztendő alatt. Csak a hangsúlyok tolódtak el, a fantáziagazdag nemi ön- és közsanyargatások, a naiv fétiszmus és a változatos nedvekben tocsogó promiszkuitás aurája változott meg mára. A szabadság holdja felé kalimpáló (ellen)kispolgárok, miközben úgy aggatták egymás alá, fölé, ba, be, mellé önmagukat, mint mi légógyakorlatok során védőfelszereléseinket a fogásra, az avantgárd lendülettel végrehajtott nemi tornamutatványok krízishelyzeteinek sodrában olykor-olykor, nem is ritkán, elfelejtették, hogy a szex végül, ha nem is mindig, örömet is szerezhet, s a pina, ugye, nem csupán a bűn barlangja, hanem az általános fogócskában megérdemelt vára is a világ elől célbajutott fasznak.

Nem akarom a világrért sem, hogy valaki a fentieket kritikaként fogja fel, ahhoz egyrészt túlságosan tiszteltem az öröklétké dokumentált helyzetekben ravaszkodó hölgyeket és urakat, másrészt nyilván nekem is, mint az Olvasónak, fantázia- s vágyteremtő hajlatok közt folyik (el) a nemi életem; csak nem gondoltam volna, hogy az, amit sokszor fusztrált (kis)polgárok jeles találékonyasággal s váltalt disznósággal véghezvitt rosszkodásának véltém, akaratlanul is a század-ezredvég kispolgártudatú pszeudonagypolgárainak az életét, viselkedéskultúráját és identifikációs vágyait tekintve, programadó üzenetté válik.

Pontosan azon vonatkozás által, amely ezekben az akciókban mindig a legerőltetettebb vagy erőlködőbb volt, sőt, néha már-már nevetésre ingerlő, s mely miatt *Otto Muehl* és „családjának” néhány tagját börtönbe is zárták, melynek köszönhetően a kajla *Mokajev Sweet-movie*-jába zártan, még az átlag magyar értelmiségi is megsejthetett valamit létük felszínéről. A szado-mazochizmus által. Annak, persze, a mentalitást tekintve, naiv, esztétizált, helyenként antietikátlan módú vállfájáról van itt szó, szemben napjaink barbár és hideg perverziószolgálatával, amelynek keretében totemek (alkatrészei) machinálnak totemek alkatrészeivel. Az avantgárd megtalálta helyét az „elit” tömegkultúrában, a művészet visszacsatolódtott az életbe, a *Varázsfuvola* lábjegyzet lett a Mozart-Kugelről szóló cikkben. Az egykori yuppiek hippieálmokkal megvert utódai komputerrel szimulálják a szabadszerelmet, és méregdrága szakkörökben lézerfényvel bőrkorbácsot faragnak, hogy elfenekelhessék a csajukat vagy a management-direktriszt, ha rájuk kerül a sor.

Persze, tudom, hogy a helyzet komplikáltabb. A hippie azért élt promiszkuitásban, mert örömteli utazás volt számára a szex. Túllépett önmagán, szétoztotta magát, ahogy

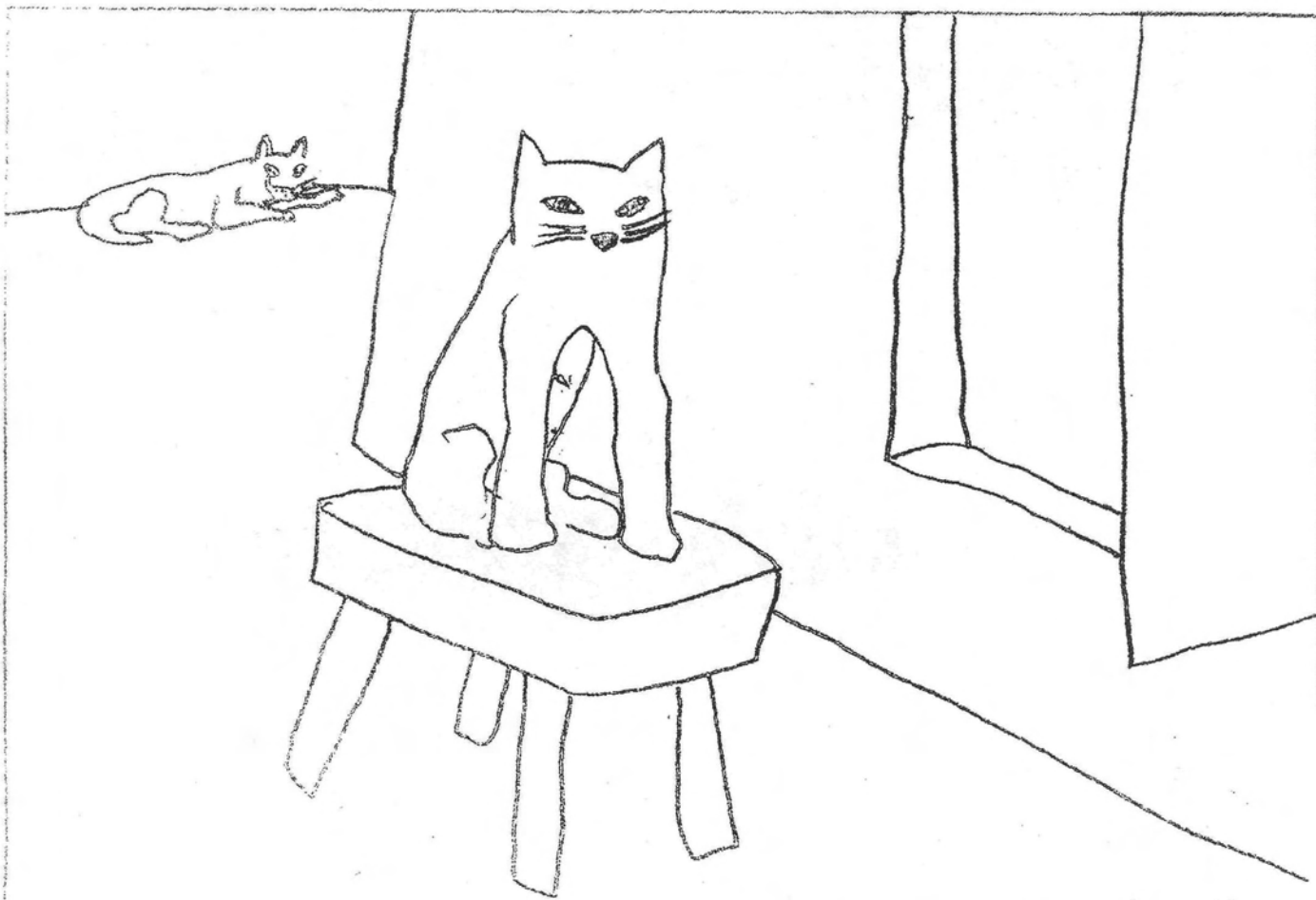
mások (a társai) is önmagukat neki és másoknak. A jószándékú tévhittel megélt, fizikális Nirvána részeseként engedte el önmaga kezét, vesztette magát bele a semmibe. A Közép-Európában krumplin és szalonnán nevelkedett férfiak és nők a szex kötelesség és kötelezettség, és nem fenyegeti őket semmi sem úgy, mint a magtalanság és az impotencia. A szexben mind a kettő helytáll, önmagát őrzi, abba kapaszkodik. Nincs játék, szórakozás: keménynek kell lenni. A promiszkuitásban az ilyen ember önmegtartó búját, ezt a dekadens energiát osztja meg másokkal, így prezentálva magát. A vicc a parasztbácsiról, hogy „asszony, most én baszok, vagy te baszol?” nem véletlenül itt született.

Szegény Otto Muehl és tehetséges csapata a mély dekadenciát tapasztotta testbe, szarba, sárba. Ennek a mentalitásnak állított emberi közlekedődényekből álló csoportemlékművet a romlatlan (rosszkodó) romlottság nevében, és ez a gesztus, és főleg a „kép”, tűnik mára archaikusan távolinak a technicizált és szakosított, profi romlottság tükrében. Történelmünk fő mozgatóeleme, a praktikus célra metszett elidegenedés innen is száműzte az amatőröket.

A tagadás tagadását nemrégiben olvastam egy párkereső szexlapban. Majdnem szó szerint, de a tartalmi lényegét tekintve, biztos, hogy pontosan idézem. A hirdetésben egy lesbikus (nő) keres olyan férfit, aki hagyja, hogy felcsatolható „műfással” „segbebassza”. (Az idézőjelekbe helyezett szavak így szerepeltek a hirdetésben.) Örömmel olvastam a hölgy sorait: a posztmodernnek még a legutolsó, emlékfoltokban felcikkano foszlányai is elvesztek a semmiben. Ez a klasszikus, és az én szívemnek is oly kedves avantgárd visszatérésének mindent elsöprő előszele. A cél és a lendület egybeolvva megint, a szemiotikusok kibújnak a vackukból, új esztéták fognak sárga ingben és fehér kalapban szavalni, a kifejezést rövidre zárja a funkció vagy a rombolás, csillogó szemű fiatal lányok fognak nyilvánosan vibrátorokat égetni, társadalmi vitákba kezdünk a maszturbációról (tudniillik, hogy a legtöbb-e vagy a legkevesebb, amit elérhetünk), s marokmama öt-öt lányának új neveket adunk.

A Muehlről és kis csapatáról megőrzött képek az új magatartás (és szerelem) Altamirájának barlangrajzaivá váltak. Tudom, hogy képzavar, de a képzet nem zavaros. A jel üzen, nem az üzenet jele többé.

Két héttel ezelőtt, minthogy ezt az értekezést írom, a PRO 7 elnevezésű, német égi adón, tehát Közép-Európa nyugati széléről üzenve, egy olyan szado-mazo szalon kínálatát láttam, ahová azért térnek be a módosabb vendégek, hogy magukba (el)fojtott vagy hirtelen támadt belső képeiket a praxisba emeljék. Hogy szakszerű legyen: projiciálnak. Azt teszik, ami – öntudatlan, spontán módon – az élet, és – tudatosan alkalmazva – a művészet lényege.

Kutya-macska 26. A. K. K. K.

A bemutatott akciók mindegyike a végtelenségig megalázó volt mind a vendégekre, mind pedig a magukat doktoroknak és nővéreknek tituláló személyzetre nézve. Ez most számomra azért fontos, mert a vendégekkel természetesen és csak az történt és történhetett, amit ők szerettek volna, amit ők maguk vetítettek ki magukból, illetve amibe ők maguk vetítették bele magukat. Nem véletlenül adta a vezető „doktornő” a Terápiás szado-mazochista szalon elnevezést az intézménynek. A Muehlékre gondolva, a szépeplékű hatvanas-hetvenes évek kategóriáját használva, nevezhetnénk a helyet Kreativitási vagy Önmegvalósítási gyakorlatok szalonjának is. Ugyanakkor a vendégek mindegyike kizárólag passzív – kiszolgáltatott – szerepet szánt magának, illetve abba álmolta bele magát. Tehát az a kín – a nemi élet kapcsán –, ami a korábbi időkben kötelező, illetve kötelezettség volt, mára vágy lett, s olyan álmom, amit nem kell „dédélni”, hanem a pénztárca vastagságától függő módon fix um fertig az életbe hívható. (Akinék a pénztárcája nem elég vastag, arra vár az „álmomban” az aktív szerep, illetve annak – ezek szerint – vagy nincsenek saját „álmai”, vagy kénytelen azokat személyéhez kötött módon az életbe hívni, tehát – paradox módon – csak az éli meg, és nem át az „álmaid”, tudniillik, az az, aki maga véghezviszi, és nem mások viszik véghez rajta.)

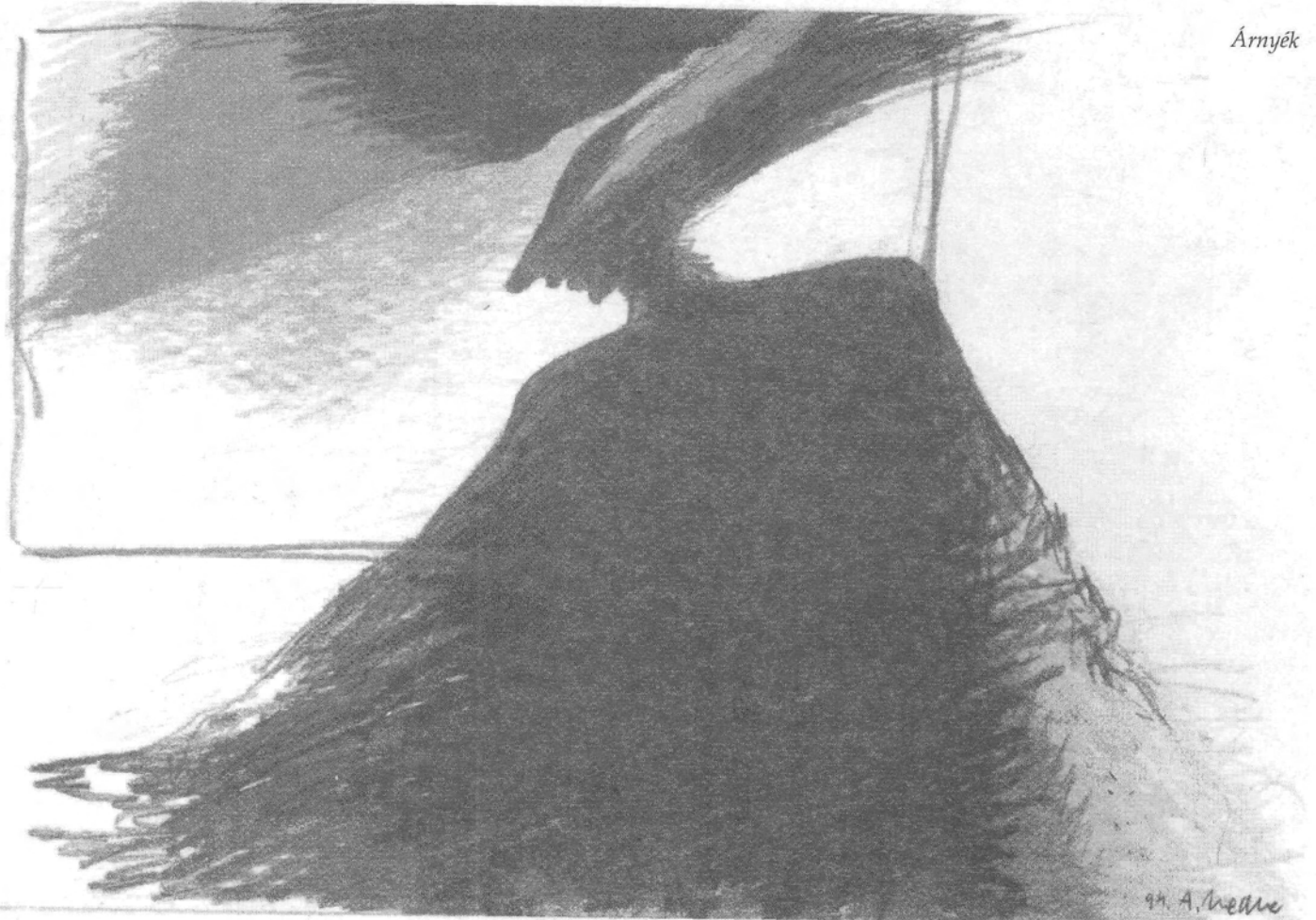
Tehát az, ami a hippizmus és Muehlék vonatkozó praxisából mára bejött, az sem az én önmegvalósító feloldását – a másik(ak)ban, illetve a közös élményben –, sem önmagunknak az – ugyanabban a közös élményben való –

kényszeres (meg)őrzését nem hozta meg, illetve nem tanúsítja, hanem az identitás totális elvesztéséről szól. Arról, hogy már nem is tudjuk – a bennünk élő személy nem is tudja –, hogy mit vesztettünk, milyen volt, hogy nézett ki, hogy néztünk ki benne. Annyira elvesztett az én élménye, hogy nem tudunk mit kezdeni magunkkal. Zavarjuk, ki akarjuk iktatni magunkat, dühösek vagyunk rá, ha meglátjuk „őt”, megbüntetjük érte.

A szeretkezés – termékenyítés, termékennyé válás – a teremtés imitációja. A gyermeknemzésen kívül, vagy akkor van értelme, ha szerelmes vagyok a másikba, vagy valamilyen mástípusú eksztatikus bűvkörébe esem/kerülök a másiknak, másikatnak. Ha az utódnemzés szándékában, vagy a szenzuális-spirituális eksztázisban megnyilvánuló megtermékenyítés, megtermékenyedés nincs jelen benne, akkor megalázom és rongálom magam, és – az élmény hiányában, az élményszerzés-juttatás képességének fokozatos elvesztése miatt – egyre megalázóbb és önutálóbb képekbe projiciálom magam. Nem az a baj, hogy ezeket az „álmokat” ma már meg is tudom „odakint” csinálni, hanem az, hogy nincs mit, illetve nem maradt más megcsinálni való, mint az öngyűlölet.

Ugyanabban a szexlapban, amiből a hirdetést idéztem, egy másik hirdetésben férfi rabszolga ajánlkozik dunántúli úrnőhöz építkezési munkálatokra. Nem baj, ha nem fizet, csak élelem legyen.

Lehet, hogy a cél és a lendület „avantgárd szimbiózisának” feltámadása végül majd a munkanélküliség megoldásában nyer – a művészetén túl – funkciót.

Árnyék

TISZTELT OLVASÓ!

A Cigányfűró megrendelhető postai pénzes utalványon az alábbi címen:

Cigányfűró szerkesztősége
1055 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 72.
II.em.

Előfizetési díj összesen 576,- Ft + postaköltség - példányonként - Budapestre: 34,- Ft, vidékre 44,- Ft.

Hol kapható el a Cigányfűró? Az alábbi helyeken folyamatosan:

Írók Boltja (VI., Andrássy út 45.),
 Balázs Béla Stúdió (V., Bajcsy-Zsilinszky út 36-38.),
 Rátkay Klub (VI. Városliget fasor 38.),
 Cirkó-Gejzír (VIII. Lőrinc pap tér 3.),
 Kossuth Klub (VIII. Múzeum u.7.),
 Pont Könyvesbolt (V. Mérleg u.6.),
 Fiatal Művészek Klubja (VI. Andrássy út 112.),
 Örökmozgó (VII. Erzsébet körút 39.),
 Hunnia Kávézó (VII. Erzsébet körút 26.),
 Kosztolányi Művelődési Ház (IX. Török Pál u. 3.),
 Szindbád Mozi (XIII. Szt. István körút 16.),

Odeon Kft. (XIII. Hollán Ede u. 7.),
 Tabán Mozi (I. Krisztina körút 87-89.),
 Balassa Könyvesbolt (II. Margit utca 1.),
 Művész Mozi (VI. Teréz körút 30.),
 Blue Box (IX. Kinizsi u. 28.),
 Századvég Könyvesbolt (V. Veres Pálné u. 4-6.),
 Liget Galéria (XIV. Ajtósi Dürer sor 5.),
 Graffiti (VIII. József körút 63.)
 Király utcai Könyvesház (VI. Király u. 50.).

VIDÉKEN:

Szokoly Antikvárium (Veszprém, Szabadság tér 13.),
 József Attila Könyvesbolt (Kaposvár, Fő u. 33.),
 Rónai Művelődési Központ (Miskolc,
 Mindszent-tér 3.),
 A Székesfehérvári Városi Könyvtárban és
 fiókkönyvtáraiban.

A lapot nem a Magyar Posta, hanem már megint Anti terjeszti!

TARTALOM

elek is: A Jóisten portréja. Medve András grafikái -----	2
Judith Okley: A cigány nők (Maróti Orsolya fordítása) -----	4
Endródi Szabó Ernő: Zsengék (Maul Melan ifjúkori verseiből) -----	8
Mózes Attila: Közkegyelem -----	11
Utazás tolókkocsival Coubertin báró körül. (Edzőkesergő by Nádas Pál) -----	16
Eörsi István: Az államtitkár filozófál -----	17
Tamás Amaryllis: Emberkönyv (Beszélgetés Fáber Andrással) -----	18
Ladik Katalin verse: A kígyó -----	21
Neményi Zsolt: Nem baj ez a nap is -----	22
St.Auby Tamás: Hiányzó láncszem -----	24
Tandori Dezső: „Aljosa búcsúja” -----	26
Antal István: Bécsi szelet -----	28
Balogh Attila: Humorom -----	32

Medve András grafikái
Molnár Béla fotója
elek is fotója
Györgydeák György tusrajza

CONTENTS

is elek: A Portrait of the God. Graphics of András Medve -----	2
Judith Okley: Gipsy Women (Translated by Orsolya Maróti) -----	4
Ernő Endródi Szabó: Juvenilia. Melan Maul's Poems of Youth -----	8
Attila Mózes: Amnesty -----	11
Travelling around Baron of Coubertin by Wheelchair -----	16
István Eörsi: The Under-Secretary of State as a Philosopher -----	17
Amaryllis Tamás: Man-book (A Conversation with András Fáber) -----	18
Katalin Ladik's Poem: The Snake -----	21
Zsolt Neményi's Poem: Today's a Crap, Too ---	22
Tamás St. Auby: The Missing Link -----	24
Dezső Tandori: „Alyosha Parting” -----	26
István Antal: Wiener Schnitzer -----	29
Attila Balogh: My Own Humour -----	32

Graphics by Medve András
A Photo by Béla Molnár
A Photo by elek is
Inkgraphic by György Györgydeák

A szerkesztőség munkatársai

Balogh Attila főszerkesztő
F. Havas Gábor főszerkesztő-helyettes
Baranyi Ilona olvasószerkesztő
Ladik Katalin szerkesztő (vers)
Prónai Csaba szerkesztő (tanulmány)
Tamás Amaryllis szerkesztő (film, interjú)
Neményi Zsolt szerkesztő (széppróza)
T. Zselensky Péter szerkesztő (angol nyelvű szakirodalom)
Györgydeák György művészeti szerkesztő
Balahoczki Mónika szerkesztőségi titkár
Endródi Szabó Ernő munkatárs
Eörsi István és Petri György főmunkatársak

Cigányfűró kisebbségsszellemű művészeti és közérzeti folyóirat

Megjelenik: kéthavonta

Kiadja: a Dunától a Gangeszig Alapítvány

Felelős kiadó: Révész Sándor elnök

A szerkesztőség címe: 1055 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 72. II. em.

Telefon: 111-0034, 131-8342. Fax: 111-7048

A **Cigányfűró** megjelenését a következők támogatják (sic!):

Soros Alapítvány, Budapest Bank, MN.ésE.KIS.A.

ISSN 1218-3881

Nyomdai előkészítés:

Nyomás: FRAGMENTUM KFT.

OLDALANKÉNT
HÁROM FORINT

KUMOROM

Barna megáll a kocsmá előtt, óvatosan körülnéz, megszámlolja a pénzét, majd benyit. Látja, hogy a kocsmában Majón kívül senki sincs, hát odamegy hozzá, először némán, de fontoskodva megáll előtte, majd ráteszi a vállára a kezét, s így szól:

– Hát téged meg ki bántott?

Majó csodálkozva a kérdésem, de mégis sejtve benne valami fondorlatot, hosszan Barna szemébe néz, s némi töprengés után válaszol:

– Engem ugyan ki bántott volna?

Barna nem számítva erre a válaszra, szaporákat köpköd Majó arcába, s dühösen így felel vissza:

– Ereggy már, te szerencsétlen! Hát te ilyenkor se szégyelled magad?...

pal. of H. H. H.

GÖRÖGÖK GÖRÖG